

To bo Idrinja / december 2015

TBI

Revija za prihodnost mesta

- 4 | Intervju: mag. Dušan Kramberger
- 18 | Ljubezni v času beguncev
- 38 | Intervju: Elena Kanagy-Loux
- 42 | Kje si, živosrebrna dolina?

Nagrada za
posebne
dosežke na
področju
vsebinskega
marketinga

**POMP
FORUM
2015**

9 772232 670009

Revija TBI ustvarjamo z veseljem, strastjo in predanostjo. V upanju, da prikažemo tiste vsebine, za katere smo prepričani, da jih morate spoznati.

Glavni urednik
MATEVŽ STRAUS
www.matevzstraus.si

Urednik fotografije
IZTOK HVALA
www.iztokhvala.com

Oblikovanje
BLAŽ JAKELJ

Lektura
JAKA ČIBEJ

Izdajatelj
KLUB IDRJSKIH ŠTUDENTOV
Ulica IX. korpusa 17, Idrija
www.klub-kis.si

Koprodukcija
IDRIJA 2020
Ulica IX. korpusa 17, Idrija
www.idrija2020.si

Naklada
400

Tisk
BIROGRAFIKA BORI
Datum natisa:
28. december 2015

Četrto številko smo ustvarili Blaž Jakelj, Boštjan Berglez, Dreje Kokošar, Haris Aldžić, Izток Hvala, Jaka Čibej, Jan Sedej, Karolina Caruso, Katja Miklavčič, Maja Vogrič, Marko Čuk, Marko Serafimovič, Maša Erščen, Matevž Straus, Matie Vogrič, Neža Pavšič, Sabina Carli, Tilen Božič, Tjaša Gnezda, Tjaša Pernanja, Urban Šlabnik, Žan Menart

Vse pravice zadržane.

Naslovnica: **IZTOK HVALA**
Fotografija na zadnji strani: **BOŠTJAN BERGLEZ**

SOUSTVARJAJ TBI

Želite sodelovati pri nastajanju revije ali z našimi bralci deliti vaše mnenje?

Revija TBI v svoje vrste vabi pisce, novinarje in kolumniste, fotografe, oblikovalce, ilustratorje in druge vizualne umetnike s širšega območja Idrijsko-Cerkljanske, ki želijo soustvarjati vizijo drugačne in boljše prihodnosti.

Prav tako odpiramo možnosti za pisma bralcev – vsem, ki želite na argumentiran način izraziti vaše mnenje, skrbi, želje ...

Na voljo smo vam na: matevz@idrija2020.si

www.tbi.si

Idrija 2020

Izid so poleg Kluba idrijskih študentov finančno omogočili:

Na nezaupanje odgovarjamo z vizijo

Kar nekajkrat smo se letos ozrli nazaj – junija ob drugem rojstnem dnevu Mladinskega centra Idrija, za katerega smo mladi lobirali več let in ki je danes z okrog 300 m, številnimi prostovoljci, raznovrstnim programom in zaposleno strokovno sodelavko nosilec mladinskih aktivnosti; avgusta ob praznovanju dvajsete obletnice Čipkarije, ki je iz skromnega društva študentov v Idrijski Beli prerasla v največji festival v občini; in oktobra ob sprejemu Strategije za mlade Občine Idrija 2015–2020, ki je po več letih prizadevanj na papir prelila smernice dela z mladimi v občini.

Besedilo: Matevž Straus

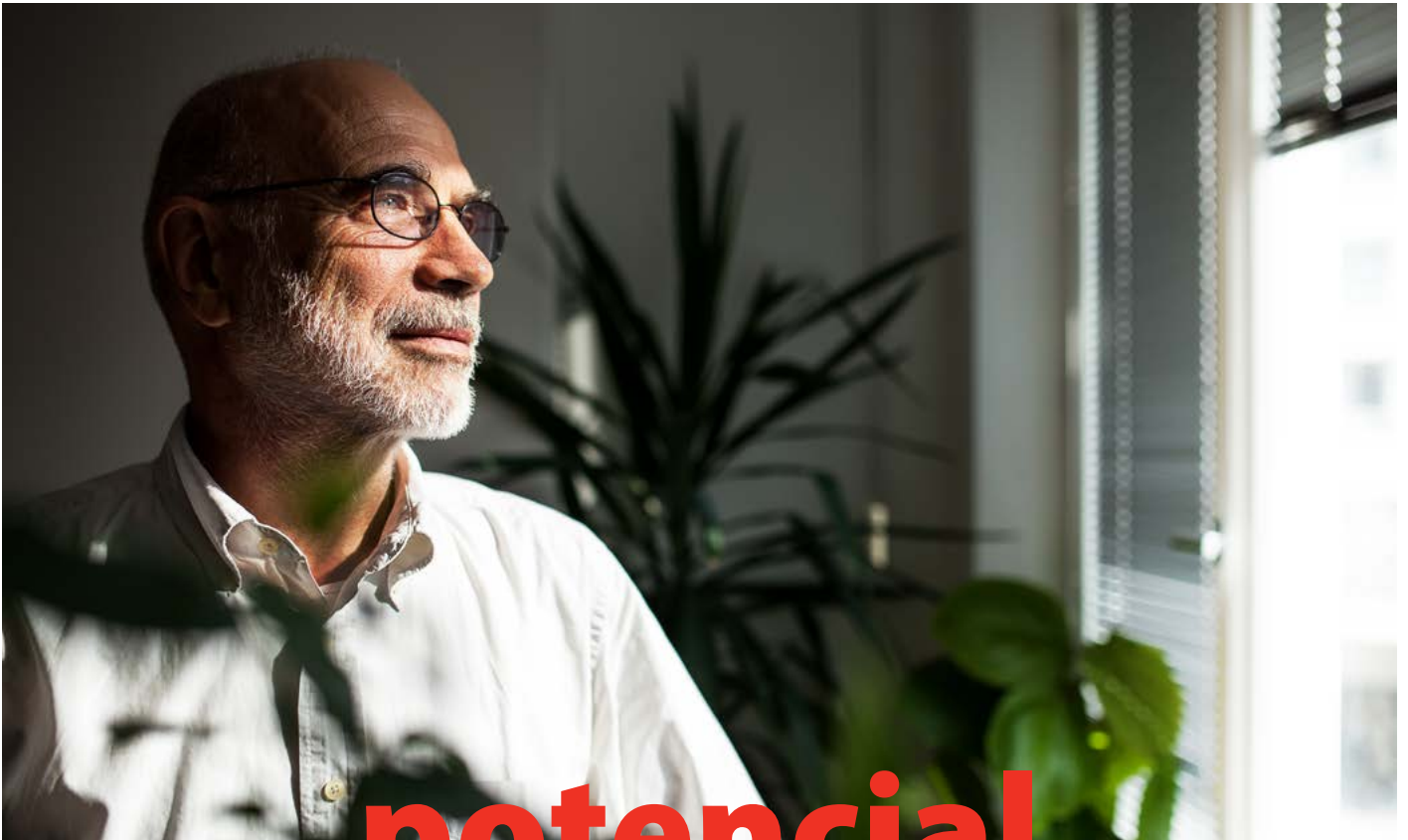
V zadnjih letih se je v mladinskem sektorju spremenilo marsikaj. Dejstvo je, da smo mladi v lokalnem okolju postali bolj upoštevan in enakovreden partner. Pred leti Kluba idrijskih študentov, takrat najbolj aktivne mladinske organizacije, marsikdo ni jemal resno – k temu sta seveda prispevala tudi Klub sam in slab ugled sorodnih študentskih organizacij. Danes se mladinske organizacije – v občini jih je kar osem – s temi problemi ne soočajo več. Prepričanje, da je mlade treba vključiti v aktivnosti lokalne skupnosti, je postalo samoumevno. Danes se ne pogovarjamo več o tem, ali mlade vključiti ali ne, temveč o načinu, kako jih vključiti. To navsezadnje potrjujejo tudi številke, saj se je delež mladih, ki mislijo, da imamo v lokalnem okolju velik vpliv, kar podvojil.

To ni vsem pogodu. Nihče sicer ne bo neposredno zatrdil, da se mladim namenja preveč pozornosti, a tisti, ki dnevno delamo v mladinskem sektorju, to čutimo. Čutimo, da s tem, ko mladi končno dobivamo priložnost za izražanje mnenj in sooblikovanje skupne prihodnosti, hodimo nekemu drugemu v zelje. Tisto zelje, ki si ga je zadnja desetletja prisvajal in ga obdeloval po svoji volji. Mladi čutimo negativna čustva, ko predlagamo novosti, češ, kaj so se mladi spet spomnili. »Zakaj bi karkoli spreminjali, če pa smo vedno počeli tako?« »Mi smo izkušeni, mi najbolje vemo, kako je treba.« »Mladost je norost, poslušajte nas.« Tudi to potrjujejo rezultati naše ankete – med mladimi se občutek nezaupanja krepi.

Da bi se zoperstavili temu, se moramo mladi izogniti ograjevanju v naš novi vrtiček. Premnogi mladinski centri se namreč ob pritiskih zadovoljijo z omejenim vrtičkom »mladin-

skega dela«, kjer sicer opravljajo dobro delo, a to k razvoju lokalne skupnosti prispeva v zelo okrnjeni obliki. Mladinske organizacije ne smejo biti osredotočene le na tistih nekaj sto kvadratnih metrov na obrobju mestnega središča in le na aktivnosti za mlade.

Zato s to številko napovedujemo nov mednarodni projekt Mladinskega centra Idrija in društva Idrija 2020. Projekt, ki nadaljuje začrtano smer revije TBI, bo v sodelovanju z arhitekti iz Romunije in urbanisti iz Nemčije, Srbije in Kolumbije skupinam študentov zastavil izziv, pri katerem bodo načrtovali razvoj lokacij industrijske dediščine v Idriji. Na tak način bomo/bodo ponudili ambiciozno vizijo prihodnosti občine.

potencial potenciál -a m (ǎ)

/.../ delovni potencial kolektiva; umski potencial / industrijski potencial; vojaški potencial države / energetski potencial rek / publ.: razvijati človeške potenciale; izkoriščati naravne potenciale ◊ ekon. ekonomski ali gospodarski potencial *zmožljivost gospodarstva glede na razpoložljivi kapital, delovno silo in tehnično znanje; /.../*. (SSKJ)

Da se v Idriji ne smemo uspavati, pravi mag. Dušan Kramberger, član Slovenske nacionalne komisije za UNESCO, ki je kot član delovne skupine deloval pri pripravi nominacije dediščine živega srebra za vpis na Seznam svetovne dediščine. Z mag. Krambergerjem smo spregovoril o idrijskem bogastvu, o neobstoju oboroženih sil UNESCA, o vprašanju izpada idrijskega vpisa s Seznamom pa tudi o potencialih, ki naj bi jih sam vpis prinašal.

Besedilo: Sabina Carli
Fotografije: Iztok Hvala, Jan Sedej

UNESCO se na globalni ravni sooča s številnimi kritikami, npr. zaradi množičnega turizma, ki ga privablja in zaradi katerega so nekatere lokacije povsem zbanalizirane, ter zaradi omejitev, ki naj bi jih vsiljeval lokacijam.

Najprej je treba razumeti koncept varstva dediščine tako, kot ga razume in uveljavlja UNESCO skozi svojo Konvencijo o varstvu svetovne kulturne in naravne dediščine. Ne gre za zaščito, ki jo poznamo na nacionalni ravni. Gre za prepoznavanje vrednot, ki so pomembne za vse človeštvo in katerih izguba bi vplivala na zavest človeštva – gre za pregled globalne in izjemne dediščine. Seznam svetovne dediščine zelo radi dojemamo kot končni cilj, celoten koncept pa prevečkrat dojemamo le v okvirih Seznama.

Seveda so med vpisi na seznamu tudi razvpite, izjemne lokacije, kot so piramide v Egiptu, Taj Mahal v Indiji, akropola v Atenah, ki jih pozna cel svet. Banalizacija je mogoča zaradi različnih razlogov – prepoznavnosti lokacije (na primer Benetke) ali ekonomskih razlogov, a pri tem gre predvsem za upravljalsko vprašanje. Dostop je za namene zaščite dediščine vedno mogoče urediti, tudi z omejitvami. Pri banalizaciji torej gre za obisk, ki ni pravilno upravljan.

Imamo pa na drugi strani celo vrsto vpisov na seznam, ki sploh niso poznani in obiskani. Upravljalci se trudijo privabiti ljudi, pa je pred njimi še kar nekaj dela. Ne moremo posploševati, je pa res, da prihaja do obeh ekstremov.

Omejitve so predvidene že v nominacijskih dosjejih, v katerih država sama ugotovi, da je treba lokacijo zavarovati. Zadeva je podobna cestnim predpisom: vedno morajo biti postavljeni v nekih razumnih okvirih. Če vzamemo primer Idrije, je bil pogoj Občine Idrija, da se nivo bivanja v mestu zaradi vpisa na Seznam ne sme poslabšati. Kar pa ne pomeni, da mesto ne sme vzpostaviti območja za pešce, urediti enosmernega prometa ... Težiti je treba k temu, da se življenje v mestu izboljša, ne poslabša.

Kot lahko opazujemo v zadnjih mesecih dedimo v Siriji in Iraku – UNESCO kljub vsemu ne uspe zaščititi tistih lokacij, ki so najbolj potrebne mednarodne zaščite. Kakšen je vaš odziv na vse te kritike?

Te okoliščine niso povezane s spomeniški lastnostmi, gre za vojaške akcije, ki jih omenjate, v podoben okvir pa spadajo tudi naravne nesreče. Razumeti moramo, da UNESCO nima oboroženih sil, ne more poslati obrambnih enot. Še več, podpisnice Konvencije so države, in te so odgovorne za spoštovanje in zaščito. Malo pa je znano, da je UNESCO npr. dogajanja v Siriji opazoval že zelo zgodaj in državo tudi opozoril. Že leta 2011 je v Palmiro poslal misijno strokovnjakov, da so pomagali beležiti in dokumentirati dediščino, ki je bila ogrožena in bi utegnila izginiti.

Spomnimo se primera nam znane Partizanske bolnice Franja, ki je uvrščena na Poskusni seznam svetovne dediščine. Zanj je bila pred naravno nesrečo napravljena popolna tehnična in spomeniška konservatorska dokumentacija, zato je UNESCO dovolil, da jo po poplavi obnovimo in da kljub rekonstrukciji ostane na Poskusnem seznamu.

UNESCO se torej zavzema, da se dediščino, ki ji grozi fizično uničenje, dobro dokumentira. Seveda dokument ne more nadomestiti takšne izgube, imamo pa s tem vsaj zabeležen spomin o obstoju neprecenljivega bogastva.

Ali takšni dediščini grozi izpad s Seznama?

Najmočnejši instrument, ki ga ima UNESCO pri zaščiti, je Seznam ogrožene svetovne dediščine, na katerem je trenutno 48 vpisov. Med temi so na evropski celini edini srednjeveški spomeniki na Kosovu in Liverpool – pomorsko in trgovsko mesto. Takšen vpis pomeni javno opozorilo državi, naj dediščino zaščiti pred uničenjem ali z njo bolje upravlja. S tem pa državi pripada tudi podpora, dobi pomoč strokovnjakov in evalvacijskih ekip, ki ji pomagajo prepoznati težave in jih reševati po njihovih močeh. V Siriji so že od leta 2013 na tem seznamu

Alep, križarska trdnjava Crac des Chevaliers, Palmira, Damask, Bosra in stare vasi severne Sirije, v Iraku pa od leta 2007 Samarra in od letos Hatra. To pomeni, da je UNESCO zaznal, da se lahko zgodi to, do česar je letos dejansko prišlo, in ukrepal v okviru zmožnosti.

Če se vrneva nazaj domov – zakaj si Idrija z rudnikom živega srebra zasluži biti na Seznamu svetovne dediščine, jazz in rock glasba pa ne?

Različne zvrsti dediščine radi mečemo v isti koš. Konvencija o varstvu svetovne kulturne in naravne dediščine iz leta 1972 varuje na primer arhitekturne, urbanistične, tehnične, naravne spomenike. Leta 2003 pa je UNESCO sprejel Konvencijo o varovanju svetovne nesnovne kulturne dediščine, ki pa varuje običaje, navade, jezike, tudi glasbo. Na njej je 314 vpisov; Slovenija trenutno še nima vpisa, se pa konec leta 2015 pričakuje obravnava in verjeten vpis kranjske klobase, leta 2016 pa bo na vrsti obravnava Škofjeloškega pasijona.

Idrije in jazza tako res ne moremo primerjati. Lahko pa ob tem povem, zakaj Idrija je na Seznamu svetovne dediščine. UNESCO je njene izjemne vrednote ocenil po dveh merilih – prvič, prepoznal je redkost pridobivanja živega srebra z izvirnimi tehnološkimi rešitvami, ki so v Idriji odlično ohranjene, in drugič, priznal je prispevek Idrije in Almadéna k tehnološkemu razvoju po vsem svetu in vpliv uporabe živega srebra predvsem za pridobivanje srebra in zlata, kar je vse povzročilo globalne in dolgoročne premike v tehniki, gospodarstvu, finančah in znanosti v tistem času.

V Idriji se vse od vpisa na seznam veliko govori o potencialih, ki nam jih je ta vpis prinesel. Hkrati pa imajo mnogi občutek, da so ti potenciali težko unovčljivi. Tisti najbolj pikri bodo rekli, da se z izjemo nekaj nalepk in tabel ni veliko spremenilo. Na komu je, da te potenciale unovči? In kako? Starejše generacije pravijo, da bi to morali biti mladi – mladi pa se v obstoječih razmerah ne čutijo sposobne.

O potencialu prevečkrat govorimo na splošno, kot da je že vpis na seznam sam po sebi potencial. Seveda se ta nekje skriva, treba pa ga je identificirati in pripraviti načrt aktivnosti, preko katerih lahko potenciale uresničujemo.

Največji potencial je dejstvo, da smo z vpisom prišli v elitni nabor v tem trenutku 1031 lokacij po celem svetu, v izjemno redko mrežo, prepoznano s strani najbolj relevantnih svetovnih strokovnjakov. To na globalnem nivoju pomeni potovanja, raziskave, strokovna srečanja in seveda trajnostni turizem.

Na lokalnem nivoju pa se potencial skriva v vsej dediščini, ki je ohranjena (od idrijske tehniške in druge snovne dediščine pa do godbe, čipk in žlikrofov). Potenciale je potrebno konkretno prepoznati. Do izraza lahko pridejo šele prek operativnih načrtov. In k temu moramo prispevati vsi, za to ni odgovorna določena generacija ali institucija. Dolžnost lokalne skupnosti v sodelovanju z državo pa je skrb in koordinacija, da se bo dediščina ne glede na obliko in lastnika usklajeno razvijala. Velik potencial je tudi v izobraževanju. Najprej moramo poznati, se zavedati, učiti. Ne moremo kar začeti prešteti parkirnih mest in razmišljati o tem, kje postaviti korita za rože in kakšno plastiko pritrditi na fasade. UNESCO, državne sisteme in lokalno dediščino moramo poznati, se zavedati, se učiti, se dvigniti nad

lastniško parcialnost. Mladi zato podajajte iniciative, povežite lokacije in točke med seboj, razmišljajte širše, razširjajte vedenje o svetovni dediščini – s tem na koncu ustvarjate tudi pritisk na odločevalce, da je treba nekaj urediti.

Pa vendar se najbrž strinjava, da je tukaj še kar nekaj prostora?

Ogromno! Zelo na začetku smo še! Na podelitvi Mrakove nagrade, ki jo je dobila naša delovna skupina za pripravo nominacije, je bilo rečeno, da smo z vpisom izkopali rudo, ki je sedaj na površju. Zdaj pa moramo iz te rude pridobiti živo srebro in ga naprej uporabljati.

Kje se bo naprej kopala ruda, katera bo naslednja slovenska lokacija na Svetovnem seznamu dediščine?

Slovenija ima na Seznamu svetovne dediščine trenutno tri vpise – Škocjanske jame (1986), Prazgodovinska kolišča okoli Alp (2011) ter Dediščino živega srebra (2012) – na Poskusnem seznamu pa pet. Ta trenutek je najbolj pripravljena razširitev nominacije bukovih gozdov. Slovenija bo med državami, ki se bodo pridružile obstoječemu vpisu. Zelo intenzivno se pripravlja humanistična arhitektura Jožeta Plečnika v Ljubljani in Pragi, temu pa sledi klasični Kras. Ne upam si predvideti, kakšno bo zaporedje med temi tremi in ali bomo sprožili

še kakšno nominacijo. Postopki so zapleteni in ne vedno povsem predvidljivi, zato je rezultat težko napovedovati.

Reciva hipotetično – če bi Idrija zaradi nespoštovanja varovanja dediščine izgubila svoje mesto na seznamu, kako huda napaka bi bila to? Bi pričakovali odstop župana? Ministra? Premierja?

To je res, res hipotetično! O tako hudi zgodbi je skoraj nemogoče razpravljati. Pravzaprav gre za vprašanje o upravljanju in odgovornosti. UNESCO s Seznama izbriše dediščino, če se izgubijo njene izjemne univerzalne vrednote. V Idriji zaenkrat kljub težavam, ki jih imamo (te vedno raje vidimo kot uspehe), nismo zmanjšali ali izgubili še nobene vrednote, ki jih je ugotovil Odbor za svetovno dediščino leta 2012. Poskrbeti moramo za dobro upravljanje in koordinacijo, da ne bi res kdaj prišli v obravnavo o ogroženosti ali celo izbrisu. Izbris je res skrajni ukrep. Doslej sta se zgodila le dva, in sicer leta 2007 naravni puščavski rezervat v Omanu, ki ga je država nameravala zmanjšati na eno desetino, ter leta 2009 kulturna krajina Dresden v Nemčiji, kjer so čez dolino Labe potrebovali avtocestno povezavo in so potem most zares zgradili. Pa vendar dodajam – ne uspravajmo se.

Potencial-ø je, potencial-a ne vidim, potencial-u sledim, potencial-ø je očiteno ...

Radi govorimo o potencialih in neizmernih priložnostih dediščine – a vendar, kje so zares ti potenciali? Je množični turizem res edina opcija? Naši sogovorniki v nadaljevanju članka predstavljajo le nekaj možnosti.

Potenciali v raziskovanju

Znanje, ki se je skozi stoletja delovanja rudnika akumuliralo v Idriji, je bilo skoncentrirano v Rudniku živega srebra Idrija. Njegovi nosilci so bili strokovnjaki, ki so tam delali, in zunanji sodelavci, ki so v sodelovanju z Rudnikom ta znanja razvijali oz. na teh področjih raziskovalno delovali. Na Rudniku so danes zaposleni le še redki posamezniki. Če se ne bo kmalu kaj spremenilo, bo njihovo izkustvo težko prenesti na mlade generacije, ker Idrija v smislu naravnega laboratorija za vprašanja živega srebra ni več tako zelo aktivna, saj se rudnik likvidira. Prepričana sem, da med drugimi obstajajo realne možnosti, da se Idrija uveljavi na področju raziskovanja in izobraževanja o vplivih živega srebra, radona in drugih posledic preteklega rudarjenja na zdravje ljudi in na okolje, z namenom izboljšanja kakovosti življenja prebivalcev (uresničevanje konvencije iz Minamata). Nenazadnje je to tudi ena temeljnih nalog Centra za upravljanje z dediščino živega srebra, ki pa se mora kadrovsko okrepiti. Priložnosti ostajajo.

Ivana Leskovec,
direktorica Mestnega muzeja Idrija

Potenciali za digitalno doživetje dediščine

Razvoj tehnologije prinaša nove potenciale tako za turizem kot tudi za skrb in ohranjanje dediščine ter izobraževanje o njej. Internet je zgolj začetek – digitalni produkti, kot so mobilne in spletne aplikacije, digitalizacija naravnih in kulturnih spomenikov, interaktivni vodiči in beacon tehnologija so »vroče« teme, ki se jih bo moralo mesto, ki želi biti pametno in inovativno, slej ko prej lotiti.

Na primeru idrijske dediščine se je mlada ekipa študentov že lotila svojega pilotnega projekta, katerega končni izdelek je spletna aplikacija. Njihov dolgoročni cilj je pokriti Slovenijo od velikih mest, dediščine, ki je že našla svoje mesto na Unescovem seznamu, pa vse do skritih kotičkov, ki jih premalo poznamo. Spletno aplikacijo so izdali jeseni, preko nje pa je moč odkriti zgodbe, ki jih še niste slišali, dediščino, ki si zasluži obisk, kulinarčne posebnosti kraja, dogodke tekom leta in – nenazadnje – nasvete in namige lokalcev! Do spletne aplikacije lahko dostopate preko svojih mobilnikov na app.pryde.si!

Sabina Carli,
urednica vsebin projekta Pryde

Potenciali za drugačno čipko

Klekljana čipka ni več dragocen statusni simbol, nepogrešljiv modni dodatek ali pomemben del hišnega tekstila in dekorja. Vsepovsod jo nadomešča strojno izdelana čipka. V najboljšem primeru je ostala spoštovana umetnostno-obrtniška tradicija, ki pa se marsikje muzejsko varuje v svoji izvorni obliki in je zato le še sama sebi namen. Zato jo je treba razvijati in preoblikovati, da bo ostala zanimiva za mlajše generacije. Čipka danes že uspešno posega na širša področja oblikovanja, umetnosti in arhitekture. Kleklja se lahko z različnimi sodobnimi materiali in v velikem merilu, kar dokazujejo arhitekturne čipke iz elektroluminiscentne žice studia Loop.pH iz Londona in dela Mance Ahlin, slovenske arhitektke, oblikovalke in klekljarice, ki živi v New Yorku. Ohranjanje tradicije klekljane čipke je temelj, na katerem je treba zgraditi novo vizijo in strategijo. Vsaka tradicija je najprej nastala z inovacijo. Idrija bi lahko s svojim vrhunskim znanjem o idrijski čipki načrtno začela sodelovati z različnimi oblikovalci, umetniki in arhitekti, ki bi s svojimi idejami tradiciji vdahnili novo življenje.

Anja Petek,
članica ekipe The Idria Lace in študentka arhitekture

Potenciali za mladinski turizem

Priložnosti za mladinski turizem ima Idrija ogromno. So izkoriščene? Ne dovolj. Izboljšati moramo nastanitvene zmogljivosti in se hkrati zavedati, da bo to vzpostavilo zgolj (infrastrukturno) osnovo za začetek. Pripraviti moramo celostno ponudbo (prehrana, raziskovanje, učenje, aktivnosti v naravi, ogledi ...), ki bo privlačna tako za skupine kot za posamezne goste. Mladinski turizem mora biti usmerjen v edinstveno, doživljajsko izkušnjo, zasnovano na temeljih bogate dediščine mesta. Vse to je mogoče s povezovanjem in sodelovanjem med vsemi turističnimi deležniki in v tesni povezavi z lokalno skupnostjo.

Maša Eržen,

strokovna sodelavka Mladinskega centra Idrija

Potenciali opuščenih objektov

Kaj z vso industrijsko dediščino, z izvoznimi jaški, strojnicami, kompresorskimi postajami, garderobami in različnimi pomožnimi objekti, zdaj ko smo jim dali nalepko »UNESCO«?

Seveda, treba je skrbeti za ohranjanje dediščine, preprečiti propadanje, torej jih napolniti z novimi vsebinami in redno vzdrževati. Pa bo to dovolj? Izziv industrijske dediščine ni le v zaposlitvi praznih prostorov in ohranitvi zaščitene vrednosti – pravi izziv je, kako tem objektom nameniti novo središčno vlogo v mestu. Ne gre namreč le za izjemne industrijske objekte, gre za nekoč urbanistično, socialno in gospodarsko najpomembnejše, mestotvorne elemente Idrije. Zato jim je treba dati novo vsebino, ki ne bo le napolnila praznin, temveč bo tem lokacijam dala novo mestotvorno vlogo. Vlogo, ki bo odgovarjala na stanovanjske, kulturne,

ekonomske in socialne potrebe občanov in gospodarstva.

Že danes je Idrija eno izmed urbanistično boljše zasnovanih mest v Sloveniji, z inovativnimi in sodobnimi rešitvami pa lahko te razpršene lokacije poveže in jim da nov smisel. V lokacijah industrijske dediščine se skriva potencial za nove inovativne in sodobne programe, za arhitekturne presežke, urbanistično premišljene rešitve – to so potenciali, ki lahko Idrijo znova potisnejo v sam svetovni vrh.

Matevž Straus, predsednik Idrija 2020

in študent urbanih študij

Potenciali za širšo prepoznavnost

Za Idrijo je razvijanje dediščine izrednega pomena – da sta čipka in rudarjenje neposredno povezana s prebivalci – to je čudovito in pohvalno. In to je dokaz, da kraj živi in ceni svojo preteklost, se je zaveda. To pa pomeni tudi izjemno priložnost za Idrijo in njene prebivalce, še posebej pa mlade in podjetne Idrijčane.

Prisotnost bogate dediščine in popularnost kraja z vpisom na Unescov seznam lahko spodbudi razvoj različnih malih podjetij, ki bi lahko svoje izdelke (in sploh ne nujno samo čipke!) prodajala naprej in tako zaokrožila turistično promocijo kraja.

Luka Kropivnik, udeleženec dogodka UNESCO dediščina – včeraj, danes, jutri

Menim, da lahko Idrija več naredi na področju promocije mesta z vsemi znamenitostmi, ki so vpisane na Unescov seznam, in s pripadajočo turistično ponudbo. Pri tem pa se mi zdi potrebno, da z ukrepi tza trajnostni razvoj zagotovijo primerno zaščito znamenitosti.

Urška Pliberšek, udeleženka dogodka UNESCO dediščina – včeraj, danes, jutri

TBI

Mladi, mesto in dediščina

Idrija 2020

... ker si Idrija zasluži mesto na svetovnem zemljevidu

... ker idrijska industrijska dediščina potrebuje novo vizijo

... ker mladi in ustvarjalni potrebujejo nove priložnosti

KAJ?

Projekt TBI: Mladi, mesto in dediščina bo vzpodbudil korak proti prihodnosti. Prikazal bo Idrijo kot odlično izhodišče z možnostjo, da postane mesto prihodnosti, v kateri je združena bogata dediščina ter vizija moderne družbe. Z razvojem in vpeljavo nove prostorske vizije, širitvijo mesta, povezovanjem na več nivojih, ter vnosom novih programov bo projekt prikazal razvoj posameznih območij v mestu. Ta pa bodo mesto povezala in ustvarila celoto, pripravljeno na izzive prihodnosti. Idrija je mesto priložnosti.

S tem projektom bomo to dokazali.

Na vprašanja in dileme vam bova kar se da hitro odgovorila:
iztok@idrija2020.si in matevz@idrija2020.si

PARTNERJI

Občina
Idrija

Univerza v Ljubljani
Fakulteta za arhitekturo

Univerza v Ljubljani
Fakulteta za družbene vede

+/- PLUSMINUS

Organizacija
PlusMinus

Organizacija
4Citizens

Udobje
— ali
izziv?

Živimo v časih, ko bistveno več poudarka namenjamo udobju, izživ pa je postal precej neprijetna stvar. Seveda, udobje je, kakor že sama beseda pojmuje, nekaj, kar nam pri uporabi daje občutek ugodja in nas zato počasi tudi uspava. A to stanje ne prinaša napredka in vodi dolgoročno le navzdol. Kot vožnja s kolesom – ko obstanemo na mestu, tvegamo padec na trda tla.

Idrija se danes nevarno nagiba v smeri udobja in s tem posledično v smer nazadovanja. Vsi posamezniki in mesto kot celota moramo stopiti iz območja udobja ter sprejeti izživ v vseh oblikah. To pomeni izbiro težje poti. A ta pot je nujna za razvoj posameznika in posledično tudi družbe kot celote.

Besedilo: Izток Hvala

Idričani smo bili že od nekdaj zelo delavni, neizprosní, trmasti in neredko tudi posebni ljudje. To smo podedovali iz zgodovine, kajti trdo delo in vztrajanje je bilo ključno za preživetje. Rudarski kruh je bil težek kruh, prisluzhen z mukotrpnim delom, neredko nevarnim za zdravje. Tudi ostale službe niso zaostajale po zahtevnosti, tako ali drugače. S svojo reliefno razgibanostjo je okolje pri tem dodalo svoj pečat, neusmiljena narava pa je skupaj vse samo še dopolnila. Te okoliščine so skozi stoletja izoblikovale idrijskega človeka v to, kar je danes. Velik del svoje uspešnosti idrijski rudnik dolguje Idričanom: mesto je dihало, raslo in doživljalo vzpone in padce skupaj z rudnikom. Neposredna povezanost rudnika in mesta pa je izoblikovala Idrijo takšno, kakršno poznamo danes.

Specifičen karakter in lastnosti Idričanov so bili znani daleč naokrog in so se ohranili vse do današnjih dni. Zaprtje rudnika je povzročilo spreminjanje mesta, težka rudniška mehanizacija je izginila z ulic, hrup obratujočih rudniških naprav je potihnil in rudarje oz. po domače "knape" je bilo vedno težje srečati na ulicah. Naporno fizično delo so zamenjala raznovrstna dela v industriji in storitvah. Idrija je uspešno premagala šok zaradi izpada svoje primarne dejavnosti, iznajdljivost in vizionarstvo Idričanov se je pokazala v zagonu novih gospodarskih družb in mesto je tako živelo naprej. Standard življenja je rasel, zaposlitvenih možnosti je bilo dovolj in na splošno je veljalo, da če si v mestu želel delati, si delo tudi dobil. Čas od zaprtja rudnika do današnjih dni pa je prinesel tudi preobrazbo mišljenja ljudi. Zaradi relativne udobnosti življenja v mestu, ravno pravšnje oddaljenosti od vseh pomembnih tokov, tako pomenskih kot geografskih, je postalo območje za razrast udobja. V vseh oblikah.

Čas je, da tudi mi spoznamo, kako edinstvena in posebna je naša Idrija in kako prednost to predstavlja v današnjih časih vsehsplošne generičnosti.

Idrija v 21. stoletju?

Kje je položaj Idrije v 21. stoletju? Kakšna je danes vizija mesta oziroma kje se Idrija vidi čez 10, 20 ali 50 let? Kaj želi v tem času doseči in kaj je za to pripravljena narediti? Kaj si mesto in občani predstavljajo pod pojmom uspešno mesto? Kakšen bo njen položaj v nacionalnem, predvsem pa v evropskem in svetovnem merilu? Odgovori na ta vprašanja bi morali biti nedvoumni, odločni in vsem dobro poznani. A za ta, za mesto najpomembnejša strateška vprašanja, nimamo odgovorov, definiranih z jasno začrtano in dolgoročno usmerjeno vizijo. Ker jih nimamo, naše razmišljanje sega le nekaj let vnaprej in tako se oddaljujemo od bolj pomembnega cilja, to je, da Idrija resnično postane svetovna destinacija. Pri vsakem poskusu odgovora na ta vprašanja se razkrije vsa neambicioznost mestne miselnosti. Vedno najprej iščemo razloge, zakaj ne, ob tem pa dramatično izpostavljamo morebitne prepreke in preko kreativnih izgovorov nato upravičujemo razloge za takšne odločitve. Pri tem skoraj nikoli ne vidimo pravega izziva, nove priložnosti za rast in razvoj, za vstop na pot do tja, kjer bi cilj upravičil sredstva. Zatorej se najprej vprašajmo, kaj pa če rečemo ja in kako to naredimo?

V mestu imamo primere izredno uspešnih gospodarskih subjektov, ki ne gledajo kaj bo čez leto, dve, ampak so z mislimi usmerjeni že mnogo let naprej. Imajo jasno vizijo. Čvrsta vodstvena struktura, vrhunski strokovnjaki na vodlinih položajih, motivirani posamezniki in kolektiv, stimulatívno okolje ter pripravljenost na trdo delo so najboljša podlaga za uspeh. Zakaj se potem ne učimo od njih, jih analiziramo in skupaj razvijemo sistem, ki bo naredil naše okolje boljše in prijetnejše za vse?

Potenciali mesta?

Potencial Idrije ni samo uspešno gospodarstvo. Pravi potencial na katerem sedi mesto, se skriva v povezavi narave z danes zapostavljeno dediščino idrijskega rudnika ter okoljem, katerega je ta ustvaril. Vse tiste mogočne objekte, katere dnevno opazujemo in se sprehajamo mimo njih, bi mesto lahko izkoristilo sebi v prid in tako ustvarilo edinstven prostor, kjer bi novo zraslo kot evolucija starih vsebin. Relativno dobro obiskan turistični rudnik, prijetna in zanimiva razstava v prostorih mogočnega gradu Gewerkenegg, izjemna naravna in tehniška dediščina

pod okriljem geoparka in še kakša obrobna zanimivost, so stvari, ki so bile do nedavnega dovolj za velik obisk mesta. Danes pa temu ni več tako. Globalizacija, tehnološki razvoj, mobilnost in velik pomen spleta so obrnili tokove obiskovalcev tudi proti drugim destinacijam. Kljub vpisu na prestižen UNESCOV seznam svetovne dediščine obisk mesta raste zelo počasi. Ob nezadostnih prizadevanjih za spremembo tega trenda pa Idrija dolgoročno tvega upad obiskovalcev, s tem nadaljne nazadovanje do točke, kjer bo ves potencial zapravljen. Metaforično bo to imelo enak vpliv kot nekoč izločitev Idrije iz trase Tržaške železnice. V konkurenci mest, ki tekmujejo za isto skupino obiskovalcev, je mnogo od njih pripravljeno napraviti korak dlje, vložiti ogromno truda in sredstev za povečanje svoje prepoznavnosti in privlačnosti. Strategije, ki jih pri tem ubirajo, so nadvse zanimive in kreativne. Z veliko volje, pripravljenosti na delo in jasno izdelano vizijo pa uspevajo tam, kjer Idrija trenutno še ne, na področju izredno konkurenčnega trga prezentacije historične industrijske dediščine. Predvsem sklop manjših mest, v katerega spada Idrija, z izrazito okoljsko in zgodovinsko specifično, je z vidika obiskovalcev zelo zanimiv, saj predstavlja možnost simboličnega pobega v zgodovino, v iskanje avtentičnosti in novih, pristnih izkušenj. Tujina vidi v temu neizmeren potencial. Čas je, da tudi mi spoznamo, kako edinstvena in posebna je naša Idrija in kakšno prednost to predstavlja v času današnje vsesplošne generičnosti. Vsak, ki je bil nekaj časa v tujini, hitro spozna kakšne kvalitete mesto dejansko ima in kako unikatno okolje to predstavlja. Ko bi bil potreben skupen, jasen in odločen nastop na trgu pod enotno blagovno znamko, se mi oklepamo tradicionalnega "vrtičkarstva" in vsak poskus spremembe že vnaprej obsodimo na propad. Potrebna bo odprtost za nove ideje in odločna samokritika trenutnega stanja. Potrebne bodo spremembe, za nekatere žal neprijetne, ampak v dobro mesta in njegovih prebivalcev. Čas je, da naredimo korak stran od ustaljenih praks in sprejmemo ta izziv, pred katerega je postavljeno mesto danes in tako naredimo Idrijo spet navdihujočo za vse, tako za domačine kot tudi za obiskovalce. Ob dovolj veliki volji in pripravljenosti na trdo delo so resnično mogoče velike spremembe.

Kako pritegniti ambiciozne in zagnane mlade nazaj v mesto, jim ponuditi priložnosti, jim ponuditi izziv?

Stari objekti, novo življenje?

Skozi zgodovino je mesto doživljalo velike spremembe. Dušo mesta so soustvarili rudniški industrijski objekti, izrazito utilitarne prostorske gmote, ki so tako po funkciji kot po volumnu močno izstopale iz okolice. Stalne prostorske spremembe so bile nekaj normalnega, harmonične skladnosti mestne podobe niti nikoli ni bilo, Idrija je zato zlahka prenesla marsikakšen nov kontrast. Zakaj je to sploh pomembno? Mesto daje danes nekaj novega, nekaj svežega, v obliki vsebinskega, pomenskega in navsezadnje tudi arhitekturnega presežka, kot prostorska intervencija, ki bo pokazala, da v stare objekte lahko uspešno vnesemo novo življenje. S tem pa ustvarimo generator razvoja za celotno mestno območje. Idrija optrebuje nov prostorski kontrast, ne v obliki novega nakupovalnega središča, ampak v obliki prostora kulture, kreativnosti in napredka, z globljim vplivom na družbo in okolje.

Kakšni pa so dejanski potenciali industrijske dediščine idrijskega rudnika za mesto in njegove prebivalce? Zakaj mesto sploh potrebuje oživljanje teh objektov? Te stare objekte moramo najprej začeti gledati kot na prostore potenciala, ne pa kot na breme. Potrebno se je tudi zavedati, da prenova industrijske dediščine predstavlja tek na dolge proge. Hitre in nepremišljene rešitve, podkrepjene s prevelikimi ekonomskimi ambicijami, lahko naredijo več škode kot koristi. Varovanje in oživljanje industrijske dediščine ni le trenutna razvojna cokla, temveč lahko predstavlja revitalizacijsko gonilo za celotno mesto, smiselnost obnavljanja takšnih objektov pa prinaša kopico pozitivnih sprememb. Za uspešnost prenove takšne dediščine je ključno, da je v prvi plan postavljeno lokalno prebivalstvo, vsi posegi morajo biti prvotno najprej namenjeni njim. Rezultat takšnega pristopa se kaže potem v obnovljenem spoštovanju in razumevanju prebivalcev do mesta in njegove zgodovine, ki tako postanejo resnično ponosni na svoje domače okolje. Pomen ohranjanja zgodovinskega spomina je temeljni kamen za razvoj v prihodnosti, predvsem za takšne kraje, kot je Idrija. Resnično ne smemo pozabiti vpliva, ki ga je mesto imelo na celotno svetovno dogajanje tekom zgodovine. Seveda pa samo pravičen odnos do mesta in dediščine ni dovolj za ekonomsko upravičenost in ustreznost posegov. Ustrezna prenova dediščine ima tudi vsaj pet večjih ekonomskih učinkov, od zagotavljanja novih zaposlitev in povečanja življenjskega standarda prebivalcev, do oživljanja mesta in s

tem vzpostavljanja novih storitev in dejavnosti, usmeritve v bolj specifične obiskovalce mesta (usmerjen turizem), ki ostanejo dlje, zapravijo več in so splošno bolj aktivni obiskovalci, do dviga vrednosti napremičnin ter na koncu, do razvoja podjetniških inkubatorjev in privabljanja znanja nazaj v manjša mesta. Ti mogočni rudniški objekti imajo potencial, so nov generator družbenega, kulturnega in ekonomskega razvoja za mesto in mu s tem zagotovijo prostor na svetovnem zemljevidu 21. stoletja.

Idrija lahko postane resnični center znanja za več znanstvenih vej, ne samo na področju tehniških ved.

Idrija – mesto znanja?

Velikokrat slišimo besedno zvezo "Idrija je mesto znanja". Idrija kot prostor razvoja in napredka? Radi si zamišljamo da bi bilo temu res tako. Ampak besede težko najdejo realno osnovo saj raziskovalne dejavnosti zunaj večjih gospodarskih družb predstavljajo zanemarljiv del celotne produkcije. Besedna zveza "mesto znanja" pa z namenom uporablja besedo mesto.

Nekdaj je bila Idrija res mesto znanja, konec 18. stoletja je bila za nekaj desetletij resnično močno raziskovalno središče z osebnostimi mednarodnega formata in globalnim vplivom. Ne smemo tudi pozabiti, da je ravno v Idriji najstarejše ohranjeno gledališče na slovenskih tleh, prva slovenska realka pa tudi ni ravno naključno v mestu. Ker smo danes soočeni z velikim izseljevanjem mladih, predvsem višje in visoko izobraženih v večja urbana območja in v tujino, je mesto postavljeno pred velik izziv, kako ta perspektiven kader ohraniti in ga izkoristiti sebi v prid. Si mesto sploh želi to? Kje so sploh priložnosti za mlade danes v mestu? Razen že prej omenjenih gospodarskih panog, je teh zelo malo. Akumulacija znanja v mestu pa je zelo velika. Idrija se ob teh trendih v prihodnosti nagiba k izraziti neheterogenosti prebivalstva, družbeni neaktivnosti in vsesplošni apatičnosti. Za prihodnost mesta so to slabi obeti in na vseh nas je, da sprejmemo ukrepe za spremembo teh trendov.

Kako pritegniti ambiciozne in zagnane mlade nazaj v mesto, jim ponuditi priložnosti, jim ponuditi izziv? Rešitev je v interdisciplinarni

integraciji mladih v obstoječo strukturo na vseh področjih, s kakovostnim mentorstvom, povezovanjem in predvsem odprtostjo za nove ideje. Navezava dediščine pri snovanju novih izobraževalnih in raziskovalno-ustvarjalnih dejavnosti bi vzpodbudila rast edinstvenega ekosistema z visoko dodano vrednostjo, takšno okolje pa bi potem ustvarilo polje magnetizma za prihod novih ljudi v mesto. Mladi si danes želijo predvsem priložnost in prostor ter vzpodbudo za izvedbo svojih idej. Naloga mesta pri tem je, da jim ponudi izziv, ustvari pogoje in možnost da se dokažejo. Od tam naprej se bo pa zgodba z dodatkom idrijske trme, kreativnosti in delavnosti ter jasnimi cilji odvijala dalje. Idrija lahko postane resnični center znanja za več znanstvenih vej, ne samo na področju tehniških ved. S pravilnim odnosom, vizijo in pripravljenostjo na spremembe, lahko v mestu ustvarimo raznovrstne priložnosti, tako za mlade izobražene in tiste, ki so pripravljeni delati, sprejeti izziv in stopiti iz območja udobja.

Delavnica TBI: Mladi, mesto in dediščina

Še ena študentska delavnica na temo revitalizacije industrijske dediščine idrijskega rudnika? Niti ne. Raje kot ukvarjanje z idejo oživiljanja posameznih stavb in območji rudnika, bo delavnica odgovarjala na vprašanje, kako vsa ta območja, ki so razdeljena v tri posamezne sklope in se geografsko in pomensko stikajo na isti točki, povezati in s tem ustvariti sistem, ki bo pripovedoval bogato zgodbo idrijskega rudnika kot celote. Rudnik je bil nekdanj kot lepilo, ki je skupaj držal celotno mesto. Danes pa tega ni več in mesto se je posledično razdelilo na več manjših in nepovezanih koščkov. Štiridelni projekt izvajamo skupaj s študenti Fakultete za arhitekturo, pod mentorstvom doc. Mitje Zorca, s študenti Fakultete za družbene vede, z oddelkoma tržnega komuniciranja, pod mentorstvom doc. dr. Mihaela Klineta in oddelkom prostorske sociologije, pod mentorstvom izr. prof. dr. Marjana Hočvarja, ter mednarodnimi partnerji 4Citizens in PlusMinus. Zakaj interdisciplinarnost? Zato ker ne potrebujemo samo novih arhitekturnih intervencij, ampak potrebujemo tudi način in vizijo, kako naše potenciale predstaviti svetu. Ob tem se pa moramo tudi spraševati o globljih pomenih takšnih prostorskih intervencij, predvsem o pomenu javnega prostora v mestu.

Zakaj sploh vlagamo toliko truda v izvedbo projekta, ko pa imamo za to poklicane ljudi v različnih javnih družbah? Delavnico izvajamo zato, ker verjamemo v mesto in vedno bolj in bolj vidimo resnične potenciale, ki jih ta ponuja. In zato, ker menimo, da si mesto zasluži kritičen pogled in razpravo o trenutnem stanju v mestu. Ponuditi želimo jasne odgovore na izzive prihodnosti. Interdisciplinarna študentska delavnica bo s tem začrtala prve obrise vizije mesta za 21. stoletje. Dokazali bomo, da je mogoče z relativno majhnimi ukrepi doseči velike spremembe.

Ker bo delavnica namenjena predvsem domačinom, bo cilj usmerjen in prilagojen tako, da bodo ti imeli od tega kar največjo korist. Participacija javnosti bo pomemben del projekta, z upoštevanjem njihovih predlogov bomo ustvarili temelje za oblikovanje okolja, v katerem bomo vsi radi živeli in se vanj vračali. Želimo se izogniti teatralizaciji okolja in lokalnih navad ter običajev, ustvariti želimo vizijo mesta, v katerem bodo vsi lokalni prebivalci videli nove priložnosti zase in bodo tako postali aktivni udeleženci pri razvoju prostora. Ne bo lahko, ampak verjamemo v to in s tem bi radi navdušili tudi ostale prebivalce ter jim tako povrnili zaupanje v to našo dolino.

Spremembe se vedno začnejo pri ljudeh. In če se želi Idrija spremeniti, se morajo najprej spremeniti ljudje. Bomo uspeli narediti vsaj majhen korak v to smer?

Spremembe se vedno začnejo pri ljudeh. In če se želi Idrija spremeniti, se morajo najprej spremeniti ljudje. Bomo uspeli narediti vsaj majhen korak v to smer?

Idrija potrebuje nov prostorski kontrast, ne v obliki novega nakupovalnega središča, temveč v obliki večnamenske kulturne inštitucije z globljim vplivom na okolje in družbo.

»On je pa zanimiv tič!«

Zmagovalec na prestižni dirki za mlajše člane GP della Liberazione 2010, prestop v elitni Quick step leta 2011, evropski prvak med mlajšimi člani leta 2012, nosilec zelene majice z dirke po Avstriji 2015, aktualni državni prvak v članskem kronometru, udeleženec prvih Evropskih iger v Bakuju in pravljicnih 7 zmag v pretekli sezoni.

Jan Tratnik, kolesar moštva Amplatz BMC.

Besedilo: Haris Aldžić

Foto: Iztok Hvala;

Asistent: Boštjan Berglez

Borut Božič: »Jan je zanimiv tič. Spoznal sem ga prek njegovega brata, kasneje pa smo postali sosede. Enkrat me je vprašal, če se mi lahko pridruži na treningu z gorskim kolesom. Z menoj je vozil obut v superge in brez kakršnihkoli problemov, ubistvu je z labkoto držal moj tempo.«

JAN, KAKO SE JE ZAČELO VSE SKUPAJ?

Ukvarjal sem se z različnimi športi. Resno sem treniral košarko, ampak sem se ji odpovedal zaradi višine. V prvem letniku srednje šole nisem treniral nobenega športa, zato sem začel teči z očetom in se ukvarjati s športnim plezanjem. V drugem letniku me je profesor športne vzgoje povabil na državno prvenstvo v kolesarskem crossu, ki sem se ga udeležil, da mi ni bilo treba k pouku. Začel sem trenirati in vožnja z gorskim kolesom mi je postajala vse bolj všeč. Nato sem se na treningu pridružil Borutu Božiču in vse ostalo je zgodovina.

Borut Božič: »Čez par mesecev sem ga potem vprašal, če bi začel bolj resno kolesariti, pa si je vzel kar nekaj časa za premislek. Mislim, da se me je potem dva, mogoče tri mesece izogibal, pa sem mu nato posodil eno od svojih cestnih koles. Testno ga je odpeljal do Cerkena, nazaj pa je prišel s podatki na števcu, ki bi mu jih zavidal marsikateri kolesar.«

BORUT MI JE ZAUPAL ZANIMIVO ZGODBO, POVEZANO PRAV S TVOJIMI ZAČETKI.

Ja, spominjam se, da je bil december, ko sem mu pozvonil na vrata in rekel, da bi dirkal na cestnem kolesu. Posodil mi je svojo specialko, ki pa mi ni bila ravno všeč, ker sem doživel prve padce že zaradi tega, ker nisem bil več odpenjanja kolesarskih čevljev. Aprila oz. maja 2007 pa sem že pridobil licenco in začel sodelovati z Ivanom Poljancem. Vozil sem kolo znamke CULT in se udeležil svojega prvega kronometra, ki pa sem ga v naslednji sezoni že zmagal. Šel sem iz dirke v dirko in vse bolj me je odvrleklo v svet kolesarstva.

JE BIL V PRESTOP V HIT KLJUČEN?

Ja. Valter Bonča me je povabil v HIT na priprave, kjer sem se odlično odrezal na treningih in postal del njihove ekipe. Eno leto sem preživel

pri njih kot mladinec, nato pa sem prestopil v Rog Radensko. V HIT-u sem že doživel prvo »večjo« zmagi, in sicer na pomembni dirki Coppa Montes.

Valter Bonča: »Dirka Coppa Montes je bila zanimiva. Tokrat sem bil Janov trener v HIT-u in pravila so še dopuščala radijsko povezavo med kolesarji in trenerjem. Vedel sem, da je vsekakor sposoben zmagati. Tudi po zaslugi mojih napotkov je v cilj prišel prvi, mislim pa, da sprva sploh ni dojel, da je dirko dobil.«

KAKO SE SPOMINJAŠ SENZACIONALNE ZMAGE NA GP DELLA LIBERAZIONE?

Gre za največjo dirko za mlade upe v kolesarstvu v Italiji, zato se je bilo vredno potruditi. Šteje se, da se bo zmagovalec te dirke spogledoval s snubljenjem velikih oz. profesionalnih ekip. Zmaga je bila lepa, posebej zato, ker sem mislim da prvi, ki je v cilj prišel solo.

In sledil je test pri znamenitem Quick Stepu. In po testu pogodba. Navdušenja nisem mogel skriti. Dosegel sem sanje vsakega kolesarja, pogodbo s profesionalnim moštvom. Izkušnja pa je bila sladko-grenka. Ker gre za moštvo z world tour licenco, je vse skupaj res na najvišjem nivoju. Najprej sem moral shujšati za 6 kilogramov, kar mi je pobralo veliko moči za dirkanje na taki ravni, zato se nisem počutil najbolje. Moral pa sem se tudi dokazati, a sem v želji po tem najbrž malce pregorel. Bil sem premlad za tak prestop, a pridobljene izkušnje cenim in upam na povratek v karavano svetovnega kolesarstva.

Valter Bonča: »Janov vzpon v kolesarstvu je podoben temu, kot bi se abecedo učili šele na fakulteti.«

TI JE BILO HUDO OB POVRAVKU DOMOV?

Vsekakor, mnogi so mojo izkušnjo dojeli kot neuspeh, a sam se tolažim s tem, da sem zelo hitro prešel med profesionalce. Nekateri na to čakajo kar dolgo ali pa tega sploh ne dočakajo. Imel sem mešane občutke, izteklo pa se je tako, da sem zopet pristal v Rog Radenski. Kljub vsemu pa sem leta 2012 postal še evropski prvak v cestnem kolesarstvu med mlajšimi člani. Izpostavljen sem bil pritiskom s strani drugih

kolesarjev v peletonu, ker so hoteli tekmovali z menoj ali pa so omenjali samo moj »neuspeh«. Sam pa sem se zopet odlično počutil v svoji koži in začel trdo delati tudi na povratku med elito.

KAKO SI SE PA UJEL S SVOJIM PETIM MOŠTVOM?

Po zares slabi sezoni v Tiroolu, leta 2013, sem ostal brez pogodbe in zaradi krize, ki je zavaladala v kolesarstvu, sem mislil, da je konec. Zaradi izrazite krize v Sloveniji pa sem se na priporočilo Dejana Bajta nekako uspel pridružiti moštvu Amplatz BMC, kjer sem v preteklih dveh sezonah dosegel deset zmag in svoje največje uspehe. Povedati moram, da sem v moštvu res srečen in da mi grejo na roko. Sedaj sledim točno začrtanemu programu in se posvečam vsaki preizkušnji posebej. Ostajam v ekipi, ker je pol moštva Slovencev, imamo najboljšo opremo in odlične pogoje za delo.

TVOJA DELAVNOST IN OSREDOTOČENOST STA PRIŠLA ŠE KAKO DO IZRAZA V PRETEKLI SEZONI.

Ja, za menoj je zares lepa sezona z nekaj več kot 9600 tekmovalnimi kilometri v 62 dneh. Sem nosilec zelene majice vodilnega po točkah z Dirke po Avstriji in državni prvak med člani v vožnji na čas. Prav kronometer v Ljubljani je bil nekaj posebnega. Bil je najdaljši v moji karieri in kljub krizi v drugem delu trase sem zagrizel in pritisnil do konca. V cilj sem prišel minuto pred drugouvrščenim. Češnja na torti pa je bila moja prva skupna zmaga na etapni dirki na Češkem, ki je tudi prva generalna zmaga za ekipo Amplatz BMC. Sicer pa sem v sezoni 2015 prevozil 27650 kilometrov in opravil 966 ur treninga.

SE RAD VRAČAŠ DOMOV?

Veliko časa preživim v Ljubljani in tujini, ampak doma je najlepše. Spomini na otroštvo in kolesarske začetke v ulici Za gradom so posebni. Občutek, ko se z dobrim rezultatom vrnem domov, kjer me čaka punca Urša, pa je najboljši na svetu. Tu najraje treniram s svojim vzornikom, profesorjem, kot mu pravim, Borutom Božičem.

.....

**VALTER, MITJA, FREDI, BORUT
IN JAN IZ ŽABJE VASI**

Kaj imajo skupnega Valter Bonča – slovenska kolesarska legenda, Mitja Novak – trener v Slogji 1902, Fredi Virag – nekdanj uspešen ultrakolesar, Borut Božič – naš profesionalni kolesar in nadobudni Jan Tratnik? Vsi so dobršen del življenja preživeli stanujoč na naslovih Za gradom 18 in 20. Prav vsi so svoje treninge začeli in končali z vzponom mimo gradu, in ta jim je še kako ostal v spominu. Z besedami Boruta Božiča: »Včasih sem po treningu bil tako koma, da je šlo mimo gradu le cik-cak, ali pa sem raje vozil mimo občine.«

.....

Ljubezen v času beguncev

Sprašujem se, kaj bi naredila drugače, če ne bi bila rojena z neskončno naivnostjo in impulzivnostjo glede praktično vsega, kar se me dotakne. Ena stvar je gotova: moje življenje bi bilo lažje. Moje življenje bi bilo manj tvegano. A moje življenje bi bilo tudi veliko bolj dolgočasno.

Besedilo: Karolina Caruso

Foto: Matic Zorman

www.maticzorman.com

Začetek vsega se zdi tako daleč – čeprav sta od takrat minila le dva meseca –, a ne bom pozabila prve situacije, ki me je privedla k stiku z begunci. Bil je avgust in v Berlinu je bilo vroče kot pes. Kamp, ki sem ga organizirala za Evropsko zvezo za medkulturno učenje, se je počasi iztekal, pred nami je bil le še t. i. projekt za skupnost (community project), v katerem vseh 200 prostovoljcev združi moči in naredi nekaj za lokalno skupnost. To leto smo se razdelili v več skupin, ki so obiskale specializirane centre za pomoč in tam pomagale pomoči potrebnim. Moja skupina se je odpravila v kamp za begunce, kjer naj bi zbrali čim več podatkov o njihovih življenjih v času begunske krize.

Kamp sta sestavljala velik bel šotor in 30 m² umetne trave, na kateri so ljudje sedeli, kadili in se pogovarjali. Otroci so se igrali s prostovoljci in se zdeli tako srečni, tako otroški ... Pa saj ne vem, kaj sem sploh pričakovala, v bistvu so bili le otroci, ki se niso ozirali na to, kje so in s kom so – le da se lahko igrajo, gibajo in smejejo. Ta razlika med brezskrbnostjo otrok in zaskrbljenostjo njihovih staršev je bil zame takrat precej grotesken pojav.

»Mi smo tako privilegirani. Največji problemi, kisem jih imela ob odraščanju so se vrteli glede tega, ali je moja mama že opazila, da so mi začele rasti dlake, ali kakšne čevlje si bom kupila ob naslednji razprodaji.«

Večina prostovoljcev si je že našla delo, zato sem se poskusila priključiti kakšni skupini. Ni se mi zdelo primerno, da prisluškujem pogovoru in begunce opazujem kot živali v živalskem vrtu, zato se usedem na tla, na tisto prekleto umetno travo, in takoj me prične nekaj daviti. Obrnem se in tam stoji otrok, ki se je komaj zmozel postaviti na noge, ter me vleče za obsek z identifikacijsko izkaznico. V isti sekundi k nama pridrvi otrokova mama in se mi začne opravičevati. Preseneti me, da govori angleško, in hitro se začneva pogovarjati – medtem ko njen otrok vztrajno uničuje mojo identifikacijsko izkaznico, za kar me že malo skrbi. Lase ima visoko natupirane in osupljivo urejene, naličena je v stilu Brigitte Bardot in

stara slabih dvajset let, tako kot jaz. Izkaže se, da je iz Albanije, od koder sta pred kakšnim tednom prišla z možem in dvema otrokoma. Pred približno pol leta je mož odpotoval v Grčijo, da bi dobil službo, a so jih slabe gospodarske razmere v Grčiji prisilile v emigracijo. Slišali so, da je Nemčija za begunce najboljša, zato so prodali hišo v Albaniji ter kupili karte proti Nemčiji.

V Berlin so prispeli v petek, s sedmimi evri in povsem brez znanja nemščine. Nekako so izvedeli, da morajo v center za registracijo, brez katere begunci nimajo vstopa v kampe. Tam so po šestih urah čakanja izvedeli, da so vsi kampi polni in da naj pridejo nazaj v ponedeljek. Z lahkotnim, neverjetno damskim nasmeškom mi pove, da so imeli srečo, da so našli dober prostor na prostem, kjer so lahko spali. »Težko je bilo za otroka, težko jima je razložiti take situacije.«

Nekaj časa molčim. V meni vre, pljuča me bolijo. Vprašam jo, kaj je njihov plan. Mirno odvrne: »Poskusili bomo ostati tu čim dlje. Upam, da bo mož kmalu dobil službo. Nihče nam nič ne pove, vsak dan bi nas lahko vrgli ven.« Preden nadaljuje, naju prekinijo trije moški, ki jo vprašajo za vžigalnik, prisedejo in prično glasno razpravljati v albanščini. Iz njenega pogleda razberem, da je čas, da odidem.

Usedem se na bližnjo klop, poleg druge prostovoljke. Nekaj časa strmiva predse, nakar izbruhnem:

»Mi smo tako privilegirani. Največji problemi, ki sem jih imela ob odraščanju so se vrteli glede tega, ali je moja mama že opazila, da so mi začele rasti dlake, ali kakšne čevlje si bom kupila ob naslednji razprodaji. Vsi živimo v nekakšnem mehurčku, sploh ne vidimo preko sosedove ograje. Počutim se tako neumno, nikoli v življenju se še nisem počutila tako neumno. Zdim se sama sebi kot neka slaba šala. Moja celotna perspektiva o življenju, stvarih, ki si jih želim, ki jih hočem ... vse je samo ena čista slaba šala.«

Seveda se pričnem jokati, kar samo še pripomore k občutku totalne patetičnosti. K nama pristopi begunec iz Sirije in me vpraša, če sem

v redu, če potrebujem vodo ali kaj podobnega. Pogledam ga z ogorčenim in hkrati osupnjenim pogledom in znova izbruhnem, tokrat še močnejše. Prijatelji me spravijo ven, kjer sedem na tla in se poskušam pomiriti. Novica o mojem zlomu se hitro razve in cel večer smehljaje pritrjujem drugim prostovoljcem, da sem »okej«, »bom že, samo nisem pričakovala« ...

Ampak prekleto, ne, nisem okej, zakaj bi bila okej, nikoli več nočem biti okej ...!

Viva La Revolución

Čez teden dni sedim v kuhinji z mamo in očimom.

»Mama, jaz sem se par stvari odločila.«

Mama počasi pogleda navzdol, vzdihne in mi namigne, naj se izpovem.

»Odločila sem se, da moram nekaj storiti, preden se eno jutro zbudim stara 35, utrujena, z dvema otrokoma, možem in konformističnim življenjem. No offense, mama, ti si super. A dejstvo je, da se vsako jutro odločamo, kakšne osebe želimo biti in postati. Rada bi pogledala nazaj in vedela, da sem bila več kot socialni pritiski, več kot moja kariera, več kot moje obleke, več kot vse, kar se od mene pričakuje in kar se razume kot "pametno". Torej, odločila sem se, da bom ponavljala letnik. Vem, da to ni kul in da bi morala opraviti še tista dva izpita, ki sta mi ostala za september, a trenutno res nimam energije ali motivacije za risanje vtičnic. Drugo: razšla se bom s fantom. Že nekaj časa se počutim čudno in brez podpore, nedavna izkušnja je le spodbuda, da dam to za sabo. Tretje: cel september bom preživela v Nemčiji, kjer bom delala za begunce. To je moja odločitev, sprejemam vajino mnenje, a skoraj nič na svetu ne bo spremenilo moje odločitve.«

Diskusija je bila dolga, a konstruktivna. Čez kak teden sem bila na vlaku proti Münchnu.

München + Berlin

Prva postojanka je bila za mojo zagnano in ideološko dušo malo razočaranje.

»Sorry, we have enough people already. No, we don't need donations either. Come next week.«

Uspela pa sem se prithotapiti v skladišče za obleke, kjer so prostovoljci sprejemali darovana oblačila, jih očistili, sortirali in prevažali v kampe. Ogromne vreče čevljev in oblek so se nabirale v vseh kotih. Morali smo jih odpreti, poiskati pare, jih očistiti, zvezati, obleke razvrstiti po velikosti in letnem času. Vzdušje je bilo osupljivo. Ljudje so delali od šestih zjutraj do devetih zvečer. Sprva je skladišče obratovalo štiriindvajset ur na dan, a so kmalu opazili, da so najbolj zagnani tam ostajali po osemnajst ur na dan, kar je seveda škodilo zdravju prostovoljcev in nižalo učinkovitost. Tam sem delala čez vikend in se nato odločila, da odidem v Berlin.

Berlin je bil popolnoma drugačna zgodba. Prestolnica Nemčije je tudi prestolnica prisilcev za azil. Največji pritisk je na Azilni center Moabit, kjer se mora vsak begunec registrirati. Tja sem se odpravila tudi jaz. Hitro sem dobila nalepko z imenom in higienske rokavice. Najprej so me poslali v oddelek z oblačili, kjer je očitno vladal največji kaos. Kmalu smo morali sprejeti odločitev, da ne sprejemamo več novih oblačil, ker jih preprosto ne zmoremo pravočasno sortirati. Prostovoljcev nas je bilo 50 prostovoljcev, beguncev pa, no, veliko, veliko več. Ljudje so zunaj na registracijo čakali po več kot 10 ur. Tisti dan je bilo vreme res nevzdržno, zmanjkovalo je vode in hrane, a nam je uspelo preko Facebooka mobilizirati več prostovoljcev, ki so prinašali vodo in jo razdeljevali beguncem. Od ljudi za ljudi. A glavni problem je ostajal – kampi po vsem Berlinu so bili prenatrpani, ljudje so spali v začasno postavljenih šotorih na kupih rabljenih oblek.

Čez nekaj dni sem se odločila, da se premaknem naprej v Hamburg, kjer imam prijatelja, ki se je ukvarjal z mobilizacijo študentov.

Hamburg

V Hamburgu sem najprej delala v kongresnem centru, kjer so prostovoljci sami organizirali skladišče oblačil in drugih uporabnih predmetov. Delo je bilo intenzivno in dobro organizirano. V sosednji hali je bil tudi improviziran kamp, kamor smo dostavili večino darovanih oblek. Po delu sem večkrat obsedela na stopnicah pred vhodom, kjer so se igrali otroci beguncev. Nemalokrat sem pomislila na nevarnosti, ki jih to prinaša. Ne zaradi beguncev samih, ampak zaradi naraščajočega odpora do imigrantov. Hamburg ima namreč hitro rastočo nacistično sceno.

Oblečeni v črno, skoraj vedno moški v tridesetih, so pogosto stali v skupinah po tri do pet in opazovali dogajanje. Tovrstne skupine so se po pripovedih domačinov v zadnjih dveh letih množinsko mobilizirale. V tem letu se je število požganih begunskih centrov v primerjavi z lanskim letom že podvojilo. To je povzročalo vsesplošno skrb, a tudi nastanek protifašističnih odporiških gibanj.

»Dejstvo je, da se vsako jutro odločamo, kakšne osebe želimo biti in postati. Rada bi pogledala nazaj in vedela, da sem bila več kot socialni pritiski, več kot moja kariera, več kot moje obleke, več kot vse, kar se od mene pričakuje.«

Kmalu sem začela delati tudi na železniški postaji, saj so potrebovali prevajalce. Imeli smo pregled nad urnikom vlakov in čakali na begunce, ki so z juga prišli v Hamburg, ter poskrbeli, da vedo, kam naprej. Ponudili smo jim najnujnejše stvari, torej hrano, vodo in pripomočke za osebno higieno. Prav tako smo zbirali skupine ljudi, ki so želele odpotovati naprej, največkrat na Finsko, Norveško in Švedsko. To delo je bilo prvo, ki mi je resnično omogočilo intenzivno komunikacijo z begunci. Med skupinami beguncev so bile ogromne razlike – Sirci so večinoma dobro govorili angleško in se obnašali popolnoma »vsakdanje«, medtem ko so Eritrejci zavračali evropsko hrano in bili povsem brez predstav, kje v Evropi se nahajajo. Celoten projekt na železniški postaji je bil samoorganiziran. Začel se je z eno samo mizico

v vhodni hali in z ne več kot petimi prostovoljci ter se kmalu razvil v celo bazo, s približno 20–30 prostovoljci in rednimi donacijami oblačil, hrane in pijače.

Obravnavala sem primer očeta in hčere, ki sta želela priti v Rim, a nista imela osebnih dokumentov in denarja. Bila sem zares utrujena in nisem razumela, zakaj sta prišla do severa Nemčije samo zato, da sta se odločila, da želita v Rim. Podobnih primerov je bilo ogromno in pri takem delu dobiš določeno navidezno odgovornost. Čeprav smo bili prostovoljci večinoma študentje, absolutni amaterji z občutkom za altruizem, so ti ljudje v nas videli avtoriteto in odrešenike. Ko malo pomislim, sem vsak dan verjetno porabila vsaj uro za fotografiranje z begunci. To se mi zdaj zdi smešno, a takrat sem se ob tem čutila tesnobo in neprijetnost. Oče in hčerka sta mi ponujala nakit in brbljala v arabščini. Posvetovala sem se s kolegi in odziv je bil enoten – brez dokumentov bosta slej ko prej nekje obtičala, najverjetneje v veliko slabši situaciji, kot je ta v Hamburgu. Morala sem jima dopovedati, da lahko zanju naredim le malo. Denar ni problem, a brez dokumentov ne bosta prišla daleč. Nekaj časa sta me le gledala, nato pa se je oče sesedel na tla, pričel jokati ter hkrati kričati name. Pridružili so se moški, ki so bili v bližini, in me v polomljeni angleščini, opremljeni z arabskimi kletvicami, pričeli spraševati: »What you do to the man?! What you do?« Ni sem vedela, kako naj odreagiram, to je bil eden mojih zadnjih dni celotnega potovanja, bila sem kronično neprespansa, lačna in utrujena. Tudi jaz sem pričela jokati: »I'm sorry, I'm really sorry, I can get you a ticket if you want to, but it is really not a good idea, I'm sorry I cannot do anything more ...«

Na koncu sem jima priskrbela karti v Rim. Oče me od incidenta ni več niti pogledal. Odšla sta še isti dan in ne vem, če jima je sploh uspelo priti do Rima.

Ta dan sta bila moja motivacija in zagon prvič zares načeta. Čeprav sem v teh tednih videla in doživela marsikaj bolj zastrašujočega, se je tisti dan v meni nekaj zlomilo. Mislim, da sem se

zavedela odgovornosti, ki je imam do teh ljudi. Zavedela sem se, da je kljub mojemu trudu, da se znebim mehurčka, v katerem sem odraščala, to še vedno iluzija.

S temi ljudmi sem preživela ves mesec. Osemnajst ur na dan, praktično brez izjem. Čustveno sem se vpletla v življenje vseh teh ljudi. Vsak dan sem s svojim delom prispevala k boljšemu življenju vsaj nekaterih od njih. Odpotovali so na Švedsko, Norveško ali pa ostali v Nemčiji. Po nekaj mesecih bodo dobili stanovanje in službo. Naučili se bodo novega jezika in se poskusili premakniti naprej, dobiti nove prijatelje, nove hobije, novo življenje. A sem verjetno botrovala tudi nesreči – morda oče in hčerka danes živita v bedi italijanskih kampov, brez dokumentov, brez pravic. Vsej tej odgovornosti navkljub se po koncu dneva lahko odenem v svoj plašč, skočim na hiter falafel in se sprehodim domov, kjer se lahko stuširam z milom, si umijem obraz in zobe, si oblečem sveže perilo in pižamo ter se spravim v čisto toplo posteljo.

Ko sem tisti dan počasi hodila domov, je občutek v mojih prsih postajal tako surrealen, da sploh več nisem vedela, kaj je res in kaj ni. Ta preskok med verzijo sebe, ki sem jo prejela med delom, in verzijo sebe, ki je prišla na dan, ko sem zapustila delo, me je resnično zmedel. Opazovala sem vse ljudi, ki so sedeli pred kioski in kafeji. Poslušala sem njihove pogovore. Pogovore o dekletih, pivu, politiki in televiziji. Napetost v meni je samo naraščala. Ko sem končno prišla do doma, sem praktično podrla svojega prijatelja, ko mi je odpiral vrata.

Sedla sem za mizo v kuhinji in poskušala vse to ubesediti – brez uspeha. Yasar je sedel nasproti mene in me opazoval.

»I made some pumpkin soup, do you want some?«

Zmigala sem z glavo in še naprej strmela v mizo.

»Do you want to talk about it?«

»No.«

»Okay.«

»...«

»...«

»I'm not saying I understand what you are feeling right now, but one thing I know is that you can't stop eating just because people out there are starving.«

Parkrat sem ga ubila s pogledom.

»Poglej, oprosti, vem, da je trenutno vse zelo napeto in intenzivno, in res ti ni treba poslušati še več sranja, ampak prosim vsaj razmisli o sledečem. Glavni razlog, zakaj lahko pomagaš drugim je, ker sama nisi lačna, ker si zdrava in ker si izobražena. Če bi to zavrgla samo zato, ker veš, da obstaja toliko ljudi, ki niso bili tako privilegirani v življenju, bi bil totalen nesmisel. Vem, da ti ta boj trenutno pomeni vse, ampak resnica je: »This too shall pass«. Vedno bodo obstajale krize, vedno bodo tam lačni ljudje, ki bodo bežali pred vojno in političnimi režimi. Zelo si privilegirana, da si se rodila v Evropi. Vse, kar lahko narediš je, da uporabiš ta privilegij in postaneš najboljša možna verzija sama sebe in pomagaš drugim, da naredijo podobno.«

(Ob koncu njegovega monologa se že cmerim ...)

»So, please, eat some goddamn pumpkin soup.«

In sem. Žlico za žlico. Se umila in šla spat v svojo toplo posteljo. Zjutraj sem znova vstala in premikala življenje.

Ko sem se tri dni zatem vrnila v Slovenijo, me je veliko ljudi spraševalo o mojem političnem pogledu na celotno situacijo. Verjetno so pričakovali blazno radikalno mnenje. A moje delo ni bila politična izjava. Lahko bi sicer bila, a ni šlo za to. Moje delo je bilo odsev soočenja z dejstvom, da sem odrasla v balončku. V balončku, napolnjenim s toplim, svežim zrakom, z rožami, vodo, prijatelji, ljudmi, knjigami, glasbo in igračami. Začutila sem tisti stari žgečkljivi impulz. Radovednost, pomešana z utesnjenostjo. Obstaja nekaj tam zunaj, kar me, kar nas lahko vsaj malo prebudi. In jaz hočem biti tam, ob vzhodu, ko se to zgodi.

Po skoraj dveh mesecih se znova sprašujem, kaj bi naredila drugače, če ne bi bila rojena z neskončno naivnostjo in impulzivnostjo glede praktično vsega, kar se me dotakne.

Ena stvar je gotova: moje življenje bi bilo lažje. Moje življenje bi bilo manj tvegano. A moje življenje bi bilo tudi veliko bolj dolgočasno.

NESPREGLEDANIH DOGODKOV

Alpske občine, priložnost za mlade

Občina Idrija, društvo Alpsko mesto leta ter Mladinski center Idrija oziroma KIŠ mladim zagotavljajo prenekatero priložnosti povezovanja na mednarodni ravni. Ti se lahko trenutno aktivno vključijo v dva projekta, in sicer YSAM (Youth Shaping Alpine Municipalities oziroma Mladi sooblikujejo alpske občine) in Youth Alpine Express, v okviru katerega mladi skupaj z mladinskimi delavci in lokalnimi odločevalci s trajnostnimi prevozi (kot sta na primer vlak in kolo) z namenom pridobivanja novih poznanstev in izkušenj potujejo na štiri večje dogodke v alpskem prostoru. Trajnost pa zaznamuje tudi projekt YSAM. Štirje dijaki, vključeni v projekt, so v lanskem letu odpotovali na tridnevno izmenjavo v Liechtenstein, kasneje dobili obisk iz italijanskega Bolzana, trenutno pa snujejo načrte o preureditvi parka pred Mladinskim centrom, za katerega želijo, da bi v prihodnje postal še eno v nizu stičišč preživljanja prostega časa vseh občanov.

Dogodek o dogodkih

Društvo za mladinski razvoj Idrija 2020, znano po svojih nadvse inovativnih projektih, ki v mesto vnašajo številne novosti, je v spomladanskih mesecih po zgledu skandinavskih prestolnic na družbenem omrežju Facebook odprlo dogodek Summer in Idrija (Poletje v Idriji). Ideja iniciative je bila ozaveščanje uporabnikov Facebooka o dogodkih, ki so se v mestu odvijali od junija do vključno septembra. Dogodek je imel kar 600 sledilcev, moderatorji, sicer prostovoljci, pa so z nekaj pomanjkljivostmi razmeroma dobro pokrili dogajanje tretjine leta v mestu. Projekt je zaključen, ob času refleksije pa se poraja vprašanje, ali bodo tovrstne aktivnosti na družbenih omrežjih zaživele tudi v drugih letnih časih. Morda pod okriljem zavodov, ki naj bi skrbeli za promocijo turizma v občini?

Šundr ži 20 lit

Čipkarija je že postala sinonim za avgustovske dni, ki so v Idriji namenjeni mladim, četudi so se raznolikih dogodkov v okviru tokrat enajstdnevnega festivala udeležile vse starostne skupine v mestu. Klub idrijskih študentov je vnovič poskrbel za pester nabor zabav, ustvarjalnih in spretnostnih delavnic ter drugih dogodkov, izmed katerih velja še posebej izpostaviti nadvse lepo gesto večdnevnega zbiranja sredstev za ZPM Idrija na začetku tekačem ljubih Rak. Za česnjico na vrhu tortice, čokoladne, sadne ali sacher, odvisno od okusa, pa brez dileme lahko okličemo zaključni večer Čipkarije, kjer je več kot tisoč petsto mladih v ritmu znanih glasbenih skupin poplesavalo na lokaciji Kajzer parka. Ta se je izkazala za izvrstno, Čipkarija 2015 pa se bo zagotovo zapisala v zgodovino kot tisti festival, ki je temu prireditvenemu prostoru omogočil, da mestu pokaže svoje kvalitete.

Dan zemlje čistejša idrija

Čistejša Idrija – osrednji cilj čistilne akcije idrijskih tabornikov in Mladinskega centra Idrija, ki je potekala 25. aprila v luči svetovnega dneva Zemlje. Akcije se je udeležilo več kot 90 ljudi, prostovoljci pa so prišli iz kar 11 društev in drugih institucij. Na različnih lokacijah Idrije se je plelo, pobiralo smeti, v okviru projekta Mladi sooblikujejo alpske občine pa tudi barvalo ograjo v parku pred Mladinskim centrom. Da pa ne ostanemo zgolj pri naštevanju, situacijo orišimo še s številkami: zbralo se je 19 velikih vreč embalaže in ostalih odpadkov, odvozilo za 3 samokolnice odpadnega materiala iz parka na Prejnuti in 5 prikolic odpadnega peska iz Kajzer parka. Nedvomno je bilo mesto ob koncu dneva čistejše, zadovoljni organizatorji pa podobne akcije napovedujejo tudi v prihodnje.

Pejma w kine

Idrijsko filmsko gledališče je 4. septembra s predstavo filma Neskončna lepota ponovno odprlo svoja vrata. Na stežaj. Po decembra zaključenem projektu Filmski stik, ki je pod okriljem Kluba idrijskih študentov bolj ali manj redno potekal od leta 2009, je občina upravljanje stavbe kina prepustila Mestni knjižnici in čitalnici Idrija. Ta je filmsko gledališče opremila z novim HD-projektorjem in napravo za predvajanje filmov, spravljenih na Blu-ray diskih. Kvaliteta predvajanja filmov v idrijskem kinu se je zaradi tega znatno izboljšala in je zdaj povsem enakovredna prvi filmski kopiji. Filme, ki jih je moč predvajati z Blu-ray diskov, zaznamuje nekonvencionalnost in navadno tudi oddaljenost od komercialnih produkcijskih hiš. A ne glede na to – oziroma prav zato – so v kinu predvajani filmi, ki nagovarjajo različne starostne skupine. Po besedah filmskega urednika Tima Božiča je zastavljeni cilj najmanj 7 predstav mesečno, potihem pa se razpravlja tudi o nakupu DCP-projektorja, ki bo omogočil predvajanje tudi tistih bolj komercialnih, ki v filmske dvorane privabijo več obiskovalcev.

IDRIJSKA MLADINA V ŠTEVILKAH

1830

mladih med 15.
in 30. letom prebiva
v občini Idrija

+522

V zadnjih petnajstih
letih je število oseb
starejših od 65 let
naraslo za 522, število
mladih pa upadlo za 239.

-239

**PROJEKCIJA
2008-2028*:**

- 15 % urbanega prebivalstva
- 25 % srednješolcev
in mlajše delovne sile
- 30 % študentov
- + 20 % starejših od 64 let

*Besedilo: Matenž Straus
Podatki: Strategija za mlade Občine Idrija*

Po petih letih občina Idrija znova dobiva aktualne podatke o položaju mladih. Na naslednjih straneh vam skozi številke in grafe predstavljamo idrijsko mladino – vedno manj številčno, zaskrbljeno, a tudi z rastočim vplivom na spremembe v lokalnem okolju.

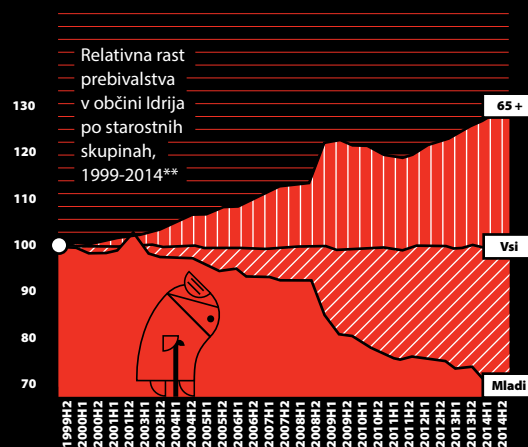
»Preveč ljudi (sploh starejših) živi v preteklosti in se jo »z vsemi štirimi« oklepa. To verjetno tudi poskušajo vcepiti v glave mladih, kar pa nikamor ne pelje.«

– komentar v anketi med mladimi

»Demografska kriza, za katero bo značilno nesorazmerje med vse manj številnim delovno aktivnim prebivalstvom in naraščajočim vzdrževanim (predvsem ostarelim) prebivalstvom, se bo začela okrog leta 2015.«

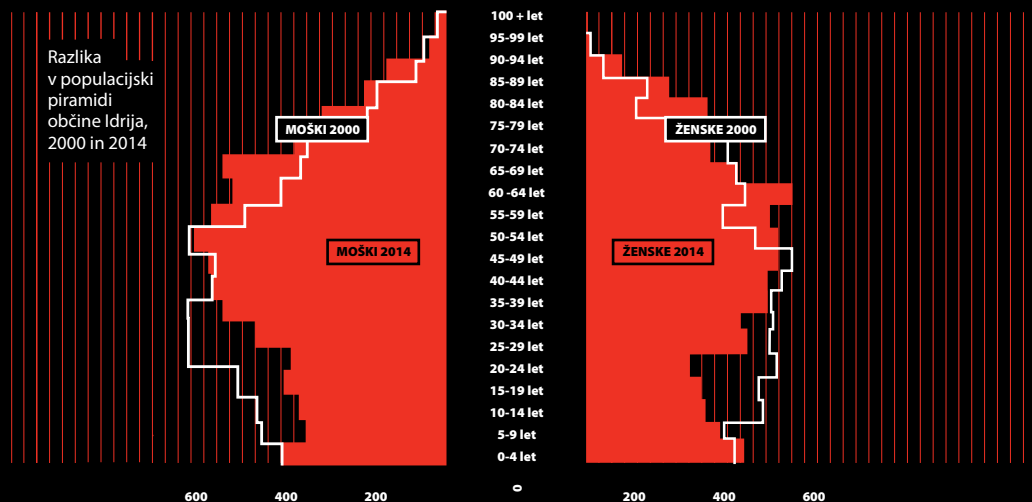
– Fridl in Repolusk, Geografski inštitut Antona Melika pri ZRC SAZU

VEDNO MANJ MLADIH, VEDNO VEČ STAREJŠIH

* Projekcijo sta izdelala Fridl in Repolusk z Geografskega inštituta Antona Melika pri ZRC SAZU v okviru priprave Inovativne strategije trajnostnega razvoja Občine Idrija. Projekcija je zmeroma optimistična in izhaja iz predpostavke o linearno rastoči vrednosti koeficienta celotne rodnosti ter predpostavljeni ničelnem saldo selitev na medobčinski ravni in ohranjeni dinamiki in smeri selitev na lokalni ravni znotraj občine.

** Skok v letu 2008 je posledica spremenjene statistične definicije prebivalstva, zato podatki niso neposredno primerljivi s predhodnimi leti, temveč le z drugimi starostnimi skupinami.

Mladi občine
Idrija v letu 2015

44,7 %

mladih meni, da so
stanovanja za mlade
v občini Idrija slabo
dostopna

3-krat

višje je število
brezposelnih mladih
kot januarja 2005

5,2 %

mladih ocenjuje
ponudbo zaposlitev
za njihov profil
kot zelo dobro

27,8 %

mladih meni, da je
ponudba zaposlitev
za njihov profil v občini
Idrija zelo slaba

30,5 %

mladih se boji
nezaposlenosti

– to je
12,3 %
več kot leta 2010

22,7 %

mladih trdi,
da je kriza zelo vplivala
na njihovo življenje
in življenje njihovih družin

»Nimamo več druge pogovorne teme, kot le to, kaj se nam je
zgodilo v službi, saj nikamor več ne gremo, kot le iz službe
domov in obratno. Zaradi različnih delovnikov se s prijatelji
vedno bolj redko (ali sploh ne) dobimo na kavi.«

– komentar v anketi med mladimi

»Osebnostno se počutim ponižano in razčlovečeno. Ko se srečam
s prijatelji/znanci na pijati, kosilu, večerji ... sem edina,
ki ne kupim ničesar, rekoč da »mi nič ne paše«, ker se
bojim priznat kakšno je dejansko stanje in tako le lačna
opazujem ostale.«

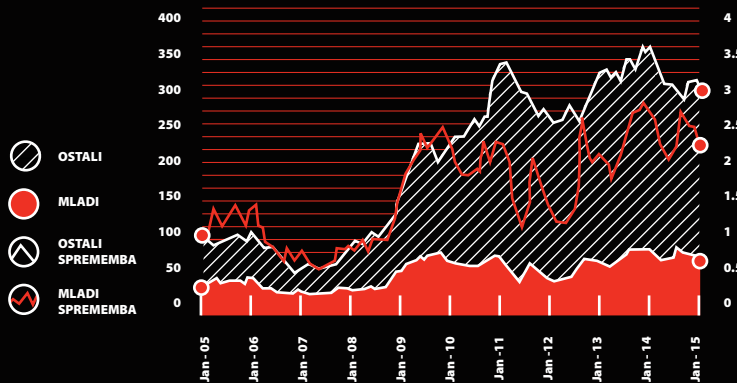
– komentar v anketi med mladimi

KREPI SE STRAH PRED NEZAPOSLENOSTJO

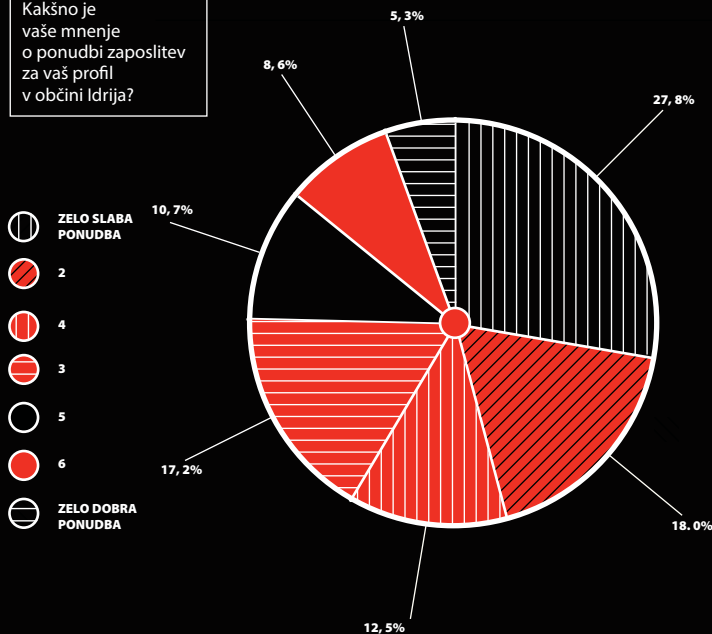
17,8 %

manj mladih opravlja delo prek študentske napotnice kot v letu 2010

Brezposelni mladi in preostalo prebivalstvo, UD Idrija, 2005-2015

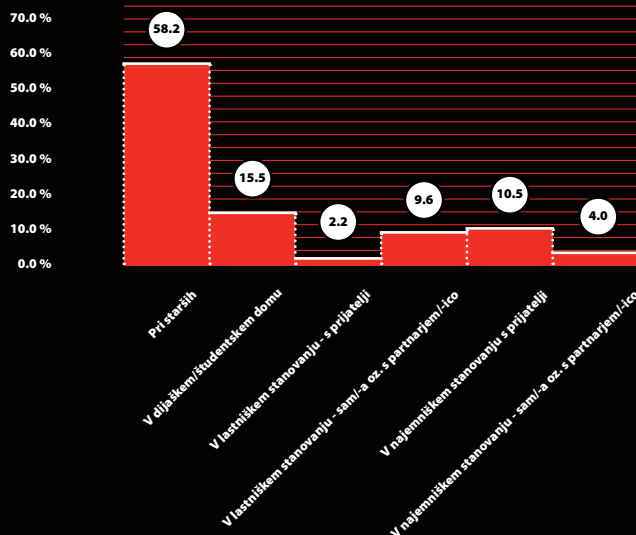
Kakšno je vaše mnenje o ponudbi zaposlitev za vaš profil v občini Idrija?

16,4 %

mladih vpliva krize sploh ne čuti

Kje prebivate?

33,2 %

mladih ima do 200 evrov mesečnih dohodkov. Le slab tretjina ima nad 500 evrov dohodkov.

RAST VPLIVA MLADIH POPRAVLJA GRENKO DEMOGRAFSKO SLIKO

1 strategija, 17 (novih) ukrepov

V letu 2015 sprejeta Strategija za mlade Občine Idrija definira ključne strateške izzive občine na področju mladinskih politik in preko 17 ukrepov obravnava področja zaposlovanja, bivanja in vključevanja mladih. (Glej nadaljevanje priloge.)

8 mladinskih društev skupaj za boljše razmere

Po več letih zatišja se v zadnjih letih krepijo povezave med različnimi mladinskimi društvi, skupni sestanki vseh društev pa so osnova za oblikovanje predlogov občinski upravi na področju mladinskih politik.

»Rada bi pohvalila vse sodelujoče, ki se zavezajo za izboljšanje kvalitete življenja mladih v Idriji! Po dolgem času je na tem področju viden velik premik.«

– komentar v anketi med mladimi

Od kje so ti podatki?

Ključni vir informacij o položaju mladih temelji na rezultatih spletne ankete, ki je bila opravljena v sklopu priprave Strategije za mlade Občine Idrija. Anketo, ki je potekala v začetku leta (25. februar – 25. marec 2015), je izpolnilo 315 oseb (80-100 % izpolnjeno), od tega 290 mladih, ki v občini Idrija prebivajo, se izobražujejo, delajo oz. se udeležujejo v prostem času. Baza podatkov je bila pred analizo prečiščena in utežena po kraju prebivanja (urbani naselji – podeželje).

Besedilo analize in strategij je dostopno na www.idrija.si in www.mcidrija.si

Kako ocenjujete vpliv mladih na družbene spremembe v lokalni skupnosti (občini), ki se bodo zgodile v vaši prihodnosti?

50.0 %

45.0 %

40.0 %

35.0 %

30.0 %

25.0 %

20.0 %

15.0 %

10.0 %

5.0 %

0.0 %

● 2015
● 2010

ZELO MAJEN

MAJHEN

SREDNJI

VELIK

ZELO VELIK

8.3

12.2

22.5

32.5

44.4

43.4

17.5

8.2

4.2

3.7

STRATEŠKO NAD IZZIVE MLADIH

Prvič v svoji zgodovini in kot ena redkih slovenskih občin je Občina Idrija v letu 2015 dobila strategijo za mlade, s katero želi uskladiti različne mladinske politike, uskladiti svoje aktivnosti z aktivnostmi mladinskih društev ter umestiti mlade v širšo razvojno zgodbo občine. Objavljamo izpisek strateškega dela dokumenta.

Vir: Strategija za mlade Občine Idrija

3 GLAVNI IZZIVI MLADIH OBČINE IDRİJA SO:

DELO

1.

DOM

2.

VKLJUČENOST

3.

NAČELA STRATEGIJE ZA MLADE:

Idrija, mladim prijazna občina, je ... solidarna.

Občina Idrija je mladim prijazna, ker enakopravno obravnava vse mlade, ne glede na njihov družbeni položaj, družinsko ozadje, kraj prebivanja in etnično poreklo. Ukrepi mladinske politike nagovarjajo najširši spekter mladih, niso vezani le na posamezne skupine ter iščejo in ustvarjajo priložnosti za vse mlade. Mladinska politika poskuša biti holistična in integrativna, torej razumeti kompleksnost in prepletenost dejavnikov ter se nanje odzivati s čezsektorskimi programi in ukrepi.

Idrija, mladim prijazna občina, je ... odprta.

Občina Idrija je mladim prijazna, ker mlade vključuje v politične odločitve, aktivno išče mnenje mladih ter ga upošteva pri sprejemanju odločitev. Občina Idrija mlade aktivno obvešča o dogodkih in priložnostih, jim nudi možnost razvoja s sodelovanjem v občinskih projektih in aktivnostih ter podpira mladinske iniciative.

Idrija, mladim prijazna občina, je ... prebojna.

Občina Idrija je mladim prijazna, ker omogoča, spodbuja in podpira preboje iz obstoječega v novo, drugačno, boljše. Občina Idrija se ne boji sprememb, katerih nosilci so mnogokrat prav mladi, temveč razume, da so spremembe del njenega bistva in edini način za trajnosten, pravičen in uspešen razvoj. Občina podpira ambicioznost in drznost mladih.

27,8 % mladih meni, da je ponudba zaposlitev za njihov profil v občini Idriji zelo slaba. Dodatnih 30,5 % ponudbo ocenjuje z negativnimi ocenami. V primerjavi z letom 2010, ko je 32,4 % mladih menilo, da je ponudba slaba ali zelo slaba, so se ocene ponudbe zaposlitev bistveno poslabšale. Posledično je med mladimi prisoten strah pred brezposelnostjo – 21,8 % mladih se zelo boji brezposelnosti, dodatnih 28,9 % izraža zaskrbljenost. Splošen strah pred brezposelnostjo se je tako iz 37,2% leta 2010 razširil na 50,7 % mladih. Le še 18,2 % mladih se ne boji brezposelnosti (leta 2010 je bil ta delež 30,5 %). Ni presenetljivo, da 62,2 % mladih meni, da bi občina morala največjo pozornost nameniti zaposlovanju.

Zaposlovanje zaradi omejenih pristožnosti ni tradicionalno področje delovanja slovenskih občin. Kljub temu lahko občina posredno vpliva na razvoj delovnih mest – s strateškim razvojem novih panog, odpiranjem priložnosti in posredno podporo gospodarstvu je mogoče pospešiti gospodarsko rast in mladim omogočiti uspešnejši vstop na trg delovne sile. To bo Občina Idrija storila z naslednjimi ukrepi:

1. Vzpostavitev ustvarjalnika (t.i. Makers' & Hackers' space)

Potrebe po diverzifikaciji zaposlitvenih možnosti, razvoju novih (storitvenih) gospodarskih dejavnosti ter podpori lokalnemu gospodarstvu zahtevajo od Občine Idrije intenzivno spodbujanje (mladinskega) podjetništva na za občino strateških področjih – pametnih tehnologijah, kulturni, tehniški in naravni dediščini, ter turizmu. Občina Idrija bo zato podpirala oblikovanje ustvarjalnika v objektu Nikolaja Pirnata, ki bo s tečajji (programiranja, robotike, oblikovanja, fotografije, podjetništva, trženja) in infrastrukturo nudil mladim priložnost ustvarjanja, preizkušanja idej in razvoja podjetniškega potenciala. Občina Idrija bo v prvi fazi zagotavljala brezplačno uporabo prostorov, krila stroške vzdrževanja, sofinancirala program ter v drugi fazi preko skupnih projektov postopoma razvijala podjetniški inkubator.

2. Iskanje možnosti za oblikovanje programa neformalnega izobraževanja za olajševanje vstopa na trg dela

Občina Idrija bo iskala možnosti za razvoj program neformalnega izobraževanja, ki bi obravnaval sledeča področja: dolgoročen razvoj kariere, pisanje življenjepisa, priprave na razgovor za delo, razvoj osebne znamke, veščine iskanja zaposlitev, delovno pravo, informiranje o pripravništvih in praksah ... Redna srečanja bi bila namenjena dijakom, študentom in iskalcem zaposlitev. Posebno pozornost bi bilo potrebno nameniti pozicioniranju programa, ki ne bi smelo biti zadnje zatočišče (neuspešnih) iskalcev zaposlitev, temveč integralni del osebnostnega razvoja vseh mladih, ne glede na status na trgu dela. Pri načrtovanju programa bi morala biti posebna pozornost namenjena vključevanju in usklajevanju z ukrepi Jamstva za mlade, ki ga je sprejela Vlada RS januarja 2014.

V okviru programa bi lahko bil razvit tudi portal ali podstran za obveščanje o prostih delovnih mestih, pripravništvih, štipendijah in prostovoljskih priložnostih.

4. Plačana pripravništva v občinskih službah

Občina Idrija bo nadaljevala z ukrepom zagotavljanja možnosti opravljanja pripravništva v službah občinske uprave in drugih občinskih javnih institucij, pri čemer bo v selekcijskem postopku posebna pozornost namenjena aktivnostim kandidatov v prostovoljnih organizacijah. S tem se bo okrepil pomen prostovoljskega dela v mladinskih organizacijah, izbrani kandidati pa bodo imeli bistveno boljši vpogled v delovanje občine in razmere v lokalni skupnosti.

Občina Idrija bo upoštevala položaj mladih, ki šele vstopajo na trg dela, z ustreznim deležem delovnih mest na javnih razpisih prednostno namenjenih prvim iskalcem zaposlitve ter ukrepov Aktivne politike zaposlovanja ter Jamstva za mlade.

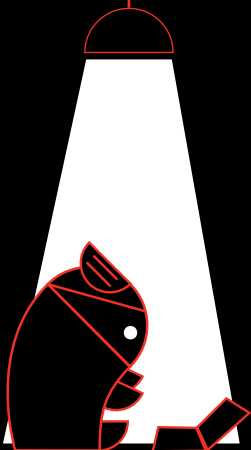
3. Preučitev možnosti uvedbe olajšav ali subvencij za (samo-)zaposlovanje mladih

Občina Idrija bo v želji po spodbujanju olajšanju vstopa mladih na trg dela preučila možnost uvedbe:

olajšav za podjetja z 20 % mladimi zaposlenimi (npr. oprostitvev plačila nadomestila za uporabo stavbnega zemljišča);

finančne podpore deficitarnih storitev (turizem), ki zaposlujejo mlade;

nepovratnih sredstev za socialno podjetništvo mladih.

Kar 58,2 % mladih v občini Idrija živi pri starših, le 13,6 % pa samostojno oziroma s partnerjem v lastniškem ali najemniškem stanovanju. 56,7 % mladih tudi meni, da so stanovanja v občini Idrija (popolnoma) nedostopna; 34,7 % pa jih ne ve, kako dostopna so (najverjetneje, ker se s problematiko še niso soočili). Velik delež, 40,1 %, mladih zato meni, da bi občina morala nameniti največjo pozornost bivanjski problematiki.

Statična narava stanovanjske ponudbe, ki se le počasi prilagaja spremenjenemu povpraševanju, otežuje opravljanje treh ključnih funkcij stanovanj: kapitalske (stanovanje kot nosilec in potencialni generator vrednosti), potrošne (stanovanje kot del življenjsko-stilskih izbir) ter socialne funkcije (stanovanje omogoča posameznikov razvoj v družbi). Da bi Občina Idrija lahko s svojimi politikami bolje usklajevala ponudbo s povpraševanjem ter odpravljala anomalije na trgu, ki vodijo v otežen dostop ranljivih družbenih skupin do stanovanj, bo okrepila svojo vlogo z naslednjimi ukrepi:

5. Usmeritev občinskega stanovanjskega programa k povečevanju javnega najemniškega fonda

Z namenom olajševanja prvega reševanja stanovanjskega vprašanja in zagotavljanja dostopa do stanovanj ranljivim družbenim skupinam bo Občina Idrija povečevala javni najemniški fond. Z raznovrstnim fondom bo omogočala dostojno bivanje vsem družbenim skupinam, spodbujala hitrejše osamosvajanje mladih in preprečevala prostorsko segregacijo. Večji javni najemniški fond bo omogočal večjo frekvenco objav razpisa za oddajo neprofitnih stanovanj v najem (ki se zdaj izvaja le na 2-3 leta), zmanjšal potrebo po dodeljevanju subvencij za tržne najemnine ter oživil stanovanjsko mobilnost.

6. Oblikovanje stanovanjskih skupnosti/prehodnih stanovanj za mlade

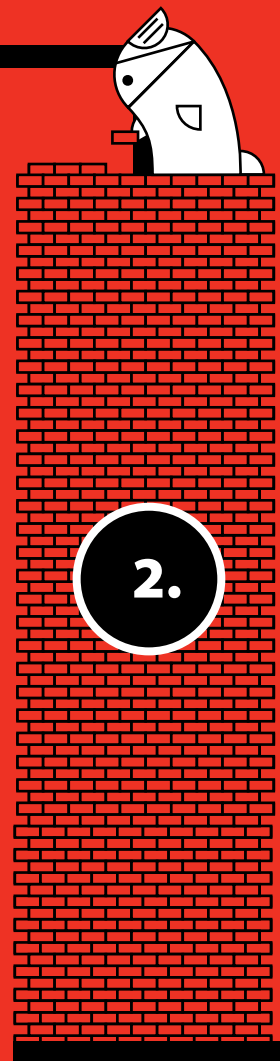
V želji po iskanju novih, inovativnih rešitev za bivanjsko problematiko mladih, bo Občina Idrija spremljala aktivnosti Stanovanjskega sklada RS; predvsem oblikovanje stanovanjskih skupnosti za mlade (oz. prehodnih stanovanj za sobivanje mladih). Predlog Nacionalnega stanovanjskega programa RS opredeljuje stanovanjske skupnosti za mlade kot »skupnosti, ki so namenjene mladim, ki končajo študijsko pot in ne izpolnjujejo več pogojev za bivanje v študentskih domovih ter za mlade, ki ne študirajo in si vseeno želijo osamosvojiti. Predlagana oblika bivanja ni namenjena dolgoročni stanovanjski oskrbi temveč kot prva pomoč pri zagotavljanju bivalne osamosvojitve mladih.« Občina Idrija bo preučila možnost oblikovanja stanovanjske skupnosti za mlade v objektu Nikolaja Pirnata (ali na drugi primerni lokaciji) ter pridobivanja dolgoročnih posojil oz. soinvestitorstva Stanovanjskega sklada RS.

7. Informiranje mladih o podpornih ukrepih občine in prvem reševanju stanovanjskega vprašanja

Med mladimi zaznavamo slabo poznavanje razmer na trgu nepremičnin in najemniškem trgu, predvsem pa so regulative in dosedanji ukrepi občine, ki so namenjeni tudi mladim, prav tem slabo poznani. Z namenom pomoči mladim pri reševanju stanovanjskega vprašanja bo Občina Idrija iskala možnosti za pripravo programa informiranj o iskanju stanovanj ter arhitekturnih svetovanj.

8. Nadaljevanje obstoječih ukrepov stanovanjske politike

Občina Idrija bo nadaljevala z obstoječimi ukrepi s področja stanovanjskih politik, in sicer uvrščanjem mladih kot posebne kategorije upravičencev v razpisu za podelitev neprofitnih najemniških stanovanj ter zagotavljanjem nižjih obrestnih mer za mlade, ki rešujejo prvo stanovanjsko vprašanje.

VKLJUČENOST

Več kot polovica mladih, 52,4 %, se strinja s trditvijo, da »mladi v naši družbi stalno doživljajo nezaupanje in to negativno vpliva na njih«. Leta 2010 se je s to izjavo strinjalo le 32,8 % mladih. Temu navkljub so rezultati pro-aktivnega delovanja občine v zadnjih letih že vidni – delež mladih, ki menijo, da imajo mladi velik vpliv na spremembe v lokalnem okolju, se je v zadnjih letih podvojil (z 8,2 % na 17,5 %), medtem ko sta deleža mladih, ki ocenjujejo svoj vpliv kot majhen in zelo majhen, upadla. Občina Idrija želi nadaljevati v vključevanjem mladih v lokalno skupnost ter mladim omogočati so-oblikovanje razvoja občine. To želi storiti z naslednjimi ukrepi:

9. Ukrepi za deperiferizacijo

Odmaknjena geografska lega in omejene (javne) prometne povezave znotraj občine in med občinskim središčem ter drugimi večjimi kraji predstavljajo tveganje periferizacije, ki ga bo Občina Idrija zmanjševala z nadaljevanjem zagotavljanja prevoza mladih na prostočasne aktivnosti v primeru, da prevoz v okviru obstoječih programov javnega prevoza ne obstaja. Poleg tega bo Občina Idrija nadaljevala z iskanjem rešitev za izgradnjo širokopasovnega omrežja na območju belih lis.

10. Vključevanje v interurbana omrežja

Globalizacija in povečevanje tekmovalnosti med mesti zahteva tudi od Občine Idrije prehod od strategij posnemanja k strategijam razločljivosti – zato se bo Občina Idrija vključevala v specializirana omrežja mest in občin (onkraj logike geografske bližine ali velikosti) ter tako razvijala lokacijsko individualnost, ki omogoča razvoj konkurenčne prednosti pri upravljanju in vključevanju v cirkulacijo tokov. Mladi (in mladinske organizacije) so pri tem ena ključnih družbenih skupin, ki bo vključena v programe mednarodne mobilnosti, prenosa znanj ter mreženj. Občina Idrija bo nadaljevala sodelovanja s pobratnimi občinami in mesti ter mlade še bolj vključevala v načrtovanje in izvedbo programov.

11. Mladinski svet in mladinski svetniški termin

V občini Idrija je bila v zadnjih štirih letih vzpostavljen relativno uspešen neformalni sistem obveščanja in sodelovanja med mladinskimi organizacijami in občinsko upravo. V želji po krepitvi stikov in sodelovanj ter hitrejšemu reševanju vprašanj bodo Občina Idrija in mladinske organizacije v prihodnjem obdobju iz ad hoc neformalnega sistema medsebojnega obveščanja prešla v bolj sistematizirano, a kljub temu fleksibilno, obliko. Slednji prehod bomo dosegli z:

oblikovanjem mladinskega sveta, ki bo zastopnik vseh mladinskih organizacij s primarno nalogo prenosa informacij od predstavnikov Občine Idrija do mladinskih organizacij in obratno (ukrep izvedejo mladinska društva avtonomno);

mladinskimi svetniškimi termini, v okviru katerih bodo zainteresirani občinski svetniki na voljo za pogovor z mladimi.

12. Vključevanje mladih in mladinskih društev v načrtovanje in izvajanje občinskih prireditev

Občina Idrija bo še bolj intenzivno vključevala mlade in mladinske organizacije v načrtovanje in izvedbo občinskih prireditev. Občina bo prepoznavala kompetence in znanja mladih ter jim omogočala nadgrajevanje le-teh.

13. Reorganizacija občinskega razpisa za mladinske projekte

Z namenom spodbujanja uresničevanja te strategije bo občinski razpis za mladinske projekte v obdobju 2016–2020 razdeljen na odprt razpis (2/3 sredstev) ter strukturiran razpis (1/3 sredstev). V sklopu odprtega razpisa se bo za sofinanciranje izbiralo projekte iz najširšega področja mladinske ustvarjalnosti, medtem ko bo sklop strukturiranega razpisa namenjen sofinanciranju vnaprej predlaganih projektov, ki uresničujejo in podpirajo ukrepe te mladinske strategije s poudarkom na sofinanciranju programov mladinskega turizma (poletne šole v občini), podjetništva in pametnih tehnologij.

14. Vodenje statistik o mladih uporabnikih v javni upravi in občinskih zavodih in podjetjih

Z namenom boljšega spremljanja dela in evalvacije ukrepov, bodo javna uprava, občinski zavodi in podjetja pričela voditi statistike tudi po petletnih starostnih skupinah. V duhu razvoja pametne skupnosti bodo evidence vodene na način primeren za statistično obdelavo ter redno predstavljane zainteresirani javnosti.

15. Ohranjanje in razvoj mreže mladinske infrastrukture

Občina Idrija bo ohranjala in razvijala mrežo mladinske infrastrukture – predvsem s podporo razvoja ključnih mladinskih zbirališč v večjih naseljih.

16. Razvoj festivalskih politik

Z namenom razvoja festivalske ponudbe in ponudbe dogodkov na prostem bo Občina Idrija pričela z oblikovanjem festivalskih politik, ki bodo usmerjene spodbujale razvoj tovrstnih večjih dogodkov. Pri slednjem bo posebna pozornost namenjena definiranju prireditvenega prostora za dogodke na prostem (ter definiranje omejitev pri rabi), oblikovanju sistema finančne podpore ter načinu preprečevanja negativnih učinkov na okolico.

17. Sofinanciranje zaposlitve v Mladinskem centru Idrija

Občina Idrija bo podpirala zaposlovanje v Mladinskem centru Idrija, ki igra osrednjo vlogo v podpori in razvoju mladinskega sektorja v občini. Z delnim sofinanciranjem zaposlitev bo spodbujala mladinske aktiviste k razvoju novih projektov in iskanju novih virov financiranja. Pri tem bo Občina Idrija v sodelovanju s predstavniki Mladinskega centra Idrija preučila možnost oblikovanja inovativne sheme začasne finančne podpore, v kateri bi bila prva zaposlitev delno sofinancirana le prva tri leta, nato pa bi se sredstva namenila delnemu sofinanciranju druge zaposlitve. S tem bi občina podpirala razvoj in rast, a sočasno preprečevala odvisnost mladinskega sektorja le od občinskih finančnih virov.

STRATEGIJA NI LE SEZNAM UKREPOV

Zgoraj navedeni ukrepi še zdaleč niso vsi ukrepi, ki bodo prispevali k doseganju vizije te strategije – gre za nabor ukrepov, ki naslavlja strateško najbolj pomembna področja. Poleg le-teh bo Občina Idrija v okviru drugih politik in aktivnosti na drugih področjih izvajala ukrepe, ki se posredno dotikajo mladinskega sektorja. V okviru politik razvoja turizma bo naslavljala vprašanja razvoja mladinskega turizma in pospeševanja mladinskega podjetništva v turizmu, v sklopu podpore športnim in rekreativnim dejavnostim bo zagotavljala dostop mladih do športnih dejavnosti ... Občina Idrija bo nadaljevala aktivnosti na področju zagotavljanja zdravega in varnega okolja ter spodbujanja zdravega načina življenja.

Kje je kulturna vizija?

Meseca maja sem se na pobudo nekaterih kulturno-umetniških društev udeležila javne razprave o sestavi Lokalnega kulturnega programa 2015–2020, ki jo je odprla Občina Idrija v želji pridobitve komentarjev in predlogov zainteresirane javnosti na ta pomembni občinski dokument. Pred udeležbo sem organizatorjem poslala seznam predlogov in pobud ter od dogodka pričakovala konstruktivno razpravo o kulturnem razvoju. A sem se vrnila razočarana – sita »pojasnik«, kako se ničesar ne da spremeniti.

Besedilo: Neža Pavšič

Lokalni kulturni program Občine Idrija za obdobje 2015–2020 izpostavlja in popisuje predvsem dejavnosti lokalnih kulturnih ustanov, ki krojijo kulturno dogajanje v občini – Mestni muzej Idrija bo svojo dejavnost varovanja in predstavljanja tehniške in kulturne dediščine nadaljeval po ustaljenih tirih, z že vidnimi programi; Mestna knjižnica in čitalnica Idrija svoj program pohvalno dopolnjuje z obudvitvijo Filmskega gledališča; Javni sklad Republike Slovenije za kulturne dejavnosti pa bo sledil vzorcu podpore ljubiteljske kulture iz preteklih let. Četrty steber kulturnega dogajanja, ljubiteljska kulturna društva, ki so po večini iz podeželskih krajevnih skupnosti, dobi v programu še najmanj pozornosti.

Problematici del dokumenta pa ni v popisu dejavnosti in aktivnostih posameznih institucij – problem je v viziji. Ne gre torej toliko za vsebino kulturnega programa, temveč za odsotnost angažiranega, dolgoročnega in ciljnega pristopa, v katerem bi svoje mesto dobila tudi kulturna društva in posamezniki s svojimi ustvarjalnimi idejami. Tako ni presenetljivo,

da se v naši kotlini mlademu neodvisnemu kulturniku hitro zazdi, da ga lokalne podporne institucije ne razumejo in da se njegova vizija ne zrcali v viziji celotne občine.

Gimnazija Jurija Vege pogreša izobraževanja na kulturnem področju, društva želijo večjo vključenost in besedo pri razvoju kulturne krajine, neodvisni kulturniki, ki želimo v Unescovem mestu ustvarjati, pa želimo več institucionalne podpore – žal pa nas mesto ob prostovoljnem trudu za spremembe na bolje, na modernejše in inovativnejše le potreplja po ramenu (če sploh) in nas pozdravi v slovo. To – ta neskončni vir grenkih priokusov – ubija vsakršno veselje do ustvarjanja.

Vizija, ki bi jo kulturni program po mojem mnenju moral ponuditi, bi zato morala biti bolj očitna in namerna, bolj ambiciozna in vizionarska, bolj povezovalna in izobraževalna. Mesto bi moralo raznolike ideje mladih ustvarjalcev pozdravljati in spodbujati ter pokazati hvaležnost, da se nekdo na svoji ambiciozni življenjski poti želi ustaliti in ustvarjati prav v

domačem kraju. V Idriji marsikdo vidi potencial, predvsem pa možnosti vidimo tisti, ki smo izkušnje nabirali izven mesta. Zato še toliko bolj želimo postati del kulturnega dogajanja in prinašati nov, svež veter. Neštete priložnosti inovativnih kulturnih gibanj, tehnologij in trendovskih dogodkov pa tako žal ne dosežejo našega prostora. Ali je to zaradi oddaljenosti mesta, nezainteresiranosti javnosti ali konzervativne držbe meščanstva?

Osnova lokalnega kulturnega programa bi po mojem morala biti v angažiranju – angažiranju javnih institucij in ljubiteljskih kulturnih društev za doseganje skupnih ciljev na področju kulture. Idrija bi navsezadnje lahko gostila vrhunske mednarodne razstave, imela živahno poletno sezono na grajskem dvorišču, spodbujala kulturo v tudi najmanjših krajevnih skupnostih, podpirala neodvisne ustvarjalce, navdihovala umetnike in druge kulturnike, jih celo gostila in vabila ter nasploh bila pravo Unescovo mesto kulture.

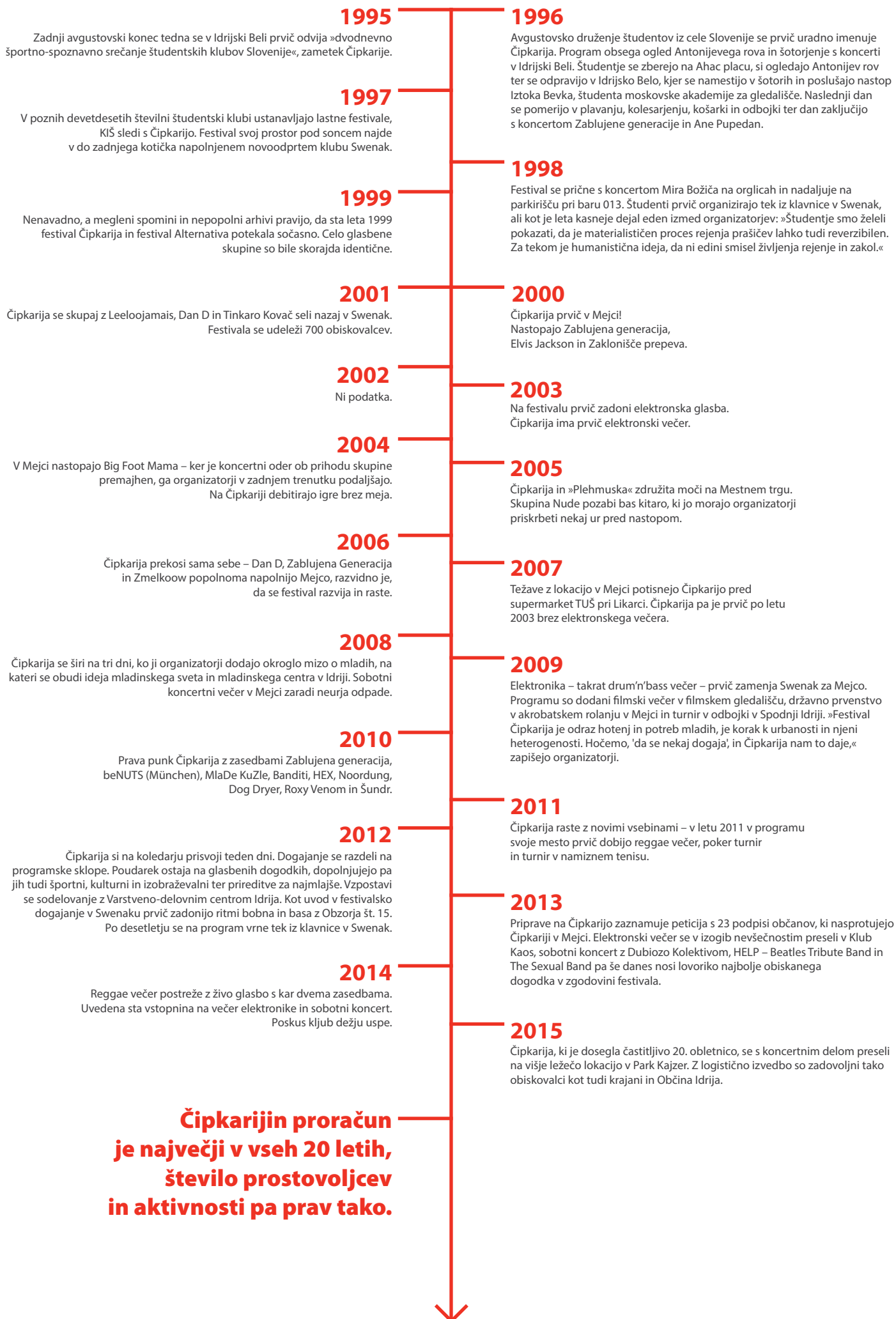
Neža Pavšič je univ. dipl. antropologinja in kulturologinja, ki jo zanimajo predvsem uprizoritvene umetnosti – med njimi sodobno gledališče in ples. Poleg mednarodnih kulturnih izkušenj v Italiji se je leto in pol izpopolnjevala in urila v kulturni produkciji sodobno-plesnih predstav in glasbenih dogodkov Zavoda Emanat, produkcijskega, izobraževalnega in založniškega zavoda v Sloveniji. Je idejni vodja Kulturnega MCIkla Mladinskega centra Idrija.

Šundrama ži 20 lit

Ko so se pred 20 leti študenti prvič zbrali v Idrijski Beli, si niso predstavljali, kaj šele načrtovali, da bo Čipkarija postala največji glasbeno-kulturni dogodek v občini. Takratno skromno dvodnevno srečanje je imelo drugačne ambicije, ki pa so jih generacije študentov v naslednjih desetletjih preoblikovale, zapeljale v druge smeri. Čipkarija je sočasno spreminjala lokacije, a je bila vedno zvesta Idriji in zadnjim tednom poletnih počitnic. Danes, ko je na vrhuncu, se oziramo nazaj in zahvaljujemo generacijam, ki so jo do sem pripeljale.

*Besedilo: Matevž Straus in Sabina Carli
Foto: Marko Čuk*

2005

ŠUNDRAMA ŽIŽO LIT

2011

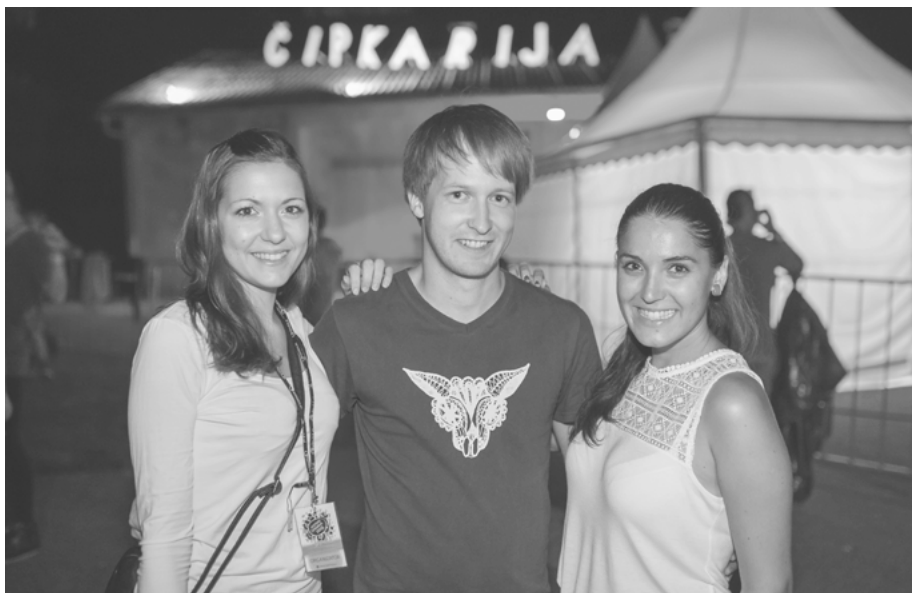
2014

2004

2013

Matevž Straus, organizator v letih 2008, 2009 in 2010

Kam zapeljati klubski festival, smo se nenehno spraševali z ekipo. Po skoraj desetletju ponavljajočega se vzorca – petkova elektronika in sobotni rock koncert – je bil čas za osveženo vizijo festivala. Naj sledimo drugim študentskim festivalom in ustvarimo festivalsko prizorišče, katerega obiskovalcem ni treba zapustiti cel konec tedna, ali naj festivalski program prepletemo z mestom, vzpostavimo različna prizorišča in gradimo urbani festival? Odločili smo se za slednje, pričeli z večanjem števila festivalskih dni in dodajanjem novih programskih sklopov. A naše nastavke so nadgradile in do popolnosti razvile šele prihodnje generacije.

Matic Vogrič, organizator leta 2014

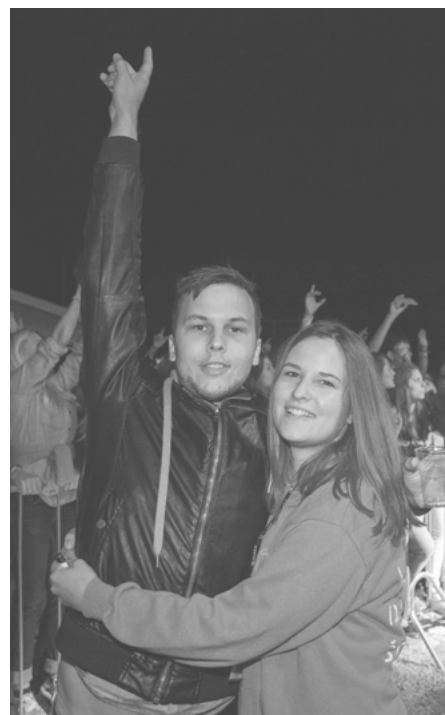
Ildrija in njeni prebivalci so še iz časa rudnika navajeni, da so glasbeni dogodki in družbeno dogajanje v mestu brezplačni. Tudi Čipkarija je bila vsa leta brez vstopnine, a v želji po dvigu kakovosti programa in nadaljevanju rasti smo leta 2014 zanj potrebovali več sredstev. Uvedba vstopnine na glavna glasbena dogodka je bila prelomna točka za festival, saj je bil s tem prebit »idrijski led« in omogočena nadaljnja rast festivala. Druga dilema, s katero smo se soočali, je bila glasnost prireditve, ali kot so nekateri trdili: živalsko razbijanje idrijske mladine. Takrat že nekaj let stari očitki okoliških prebivalcev, da festival presega dovoljene omejitve glasnosti, so se izkazali za neupravičene – po dolgih letih obljubljanja so bile vendarle opravljene meritve hrupa, ki so pokazale, da je živalsko razbijanje v mejah dovoljenega. Danes lahko tako rečem: Ulet, ne bit čipka.

Sabina Carli, organizatorica v letih 2011, 2012 in 2013

Festival sem z navdušenjem spremljala pri njegovi rasti, že preden sem postala aktivna v Klubu idrijskih študentov. V dijaških letih je bil to za nas praktično vrhunec poletja – najprej Čipkarija, potem se pa lahko vrnemo nazaj med knjige, prej ne! Ko sem s prehodom v študijska leta prestopila tudi v organizacijsko ekipo, sem projekt spoznala še v drugačni luči. Poleg vsega, kar gre lahko narobe, kar bi lahko naredili drugače in česar pač ni moč spremeniti, sem spoznala, kako veliko lahko angažirana skupina mladih ljudi naredi v tistih nekaj mesecih med novim letom in avgustom. Nekje konec decembra 2011 smo sedeli v sedaj že bivših prostorih Kluba in kovali načrte za naprej. In takrat sta se zgodili dve stvari – prva je bila moja želja, da popredalčkamo programske sklope. Ko smo začeli naštevati, kaj vse želimo vnesti v program, je postalo jasno, da niti slučajno ne moremo ostati pri štirih, petih dneh. In takrat je Čipkarija začela vzhajati najprej v tedenski, kasneje pa v 10-dnevni projekt. Druga stvar pa so bile besede: »Ti, kwa pa čeb mil Džeksone?« No, zgodba od tu naprej je znana, kajne?

Tjaša Pervanja, organizatorica leta 2015

Organizacija tako velikega festivala je vedno in vedno bo izziv, letošnje leto pa smo ob preštevanju obiskovalcev presenetili sami sebe. Kar je bila prej naša velika želja, je postala meni kot vodji velika skrb. Ko imaš na prizorišču več kot 1.600 ljudi, si tudi odgovoren, da vseh 1.600 uživa in da se jim nič ne zgodi. Mislim, da smo se z ekipo v obeh primerih dobro odrezali. Tvegali smo z novo lokacijo in dobrim programom, a nam je sodeč po odzivih več kot uspelo.

Žalostno, kako podcenjena je čipka

Pogled dvigam v odkritem čudenju: svetleči črni usnjeni škornji z masivnim podplatom se dvigajo do kolen, bele nogavice nadaljujejo pot do točke, v kateri se prične krilo enodelne vetrovke v pastelni roza barvi. Dve umetno pleteni blond kiti se izpod črne baretke spuščata na vsako stran ramen, na katerih visi nabrbtnik v stilu Miss Kitty. To lahko vidim, ker je dežnik prozoren. Prizor, ki bi prej spadal v kulturni sci-fi film Iztrebljevalec kot pa na pločnik pred mestno hišo v Idriji. Vsaj tako se mi zdaj, tedne kasneje, v spominu riše kontrastna podoba Elene Kanagy-Loux, tega impresivnega dekleta, ki je s svojo zgodbo očaralo tudi našega župana. Kako torej ne bi tudi vas?

Z Eleno sta se pogovarjala Tilen Božič in Tjaša Gnezda.

Besedilo: Tilen Božič in Tjaša Gnezda

Foto: Tjaša Gnezda

Elena, dober mesec po tvojem obisku Idrije sva te ujela na Skypu. Kje se trenutno nahajaš?

Trenutno sem v Franciji, v prekrasni srednjeveški vasi Le Puy En Velay, zgrajeni v notranjosti vulkana, z ogromno katedralo in kipom Marije vrh hriba. Prizor deluje, kakor da bi prišel naravnost iz Disneyjeve risanke, z lepo izjemo ogromnih zalog čipk. V stoletja stari sirarni, opremljeni s pisanim cvetjem in starinskim steklom, celo izdelujejo lasten plemeniti sir, ki gre odlično z belim vinom, solato, francosko štruco in črno baretko (smeh). Kakor sem do sedaj uspela dognati, je bila prej omenjena katedrala v tej regiji postavljena z namenom oskrbe žensk, ki se niso ukvarjale s prostitucijo, bile pa so na pragu revščine in so zato pričele z izdelovanjem čipk. Njihovo delo so plačevali menihi in nune. Sprva je bila žena Ludvika XIV. odločno proti njihovi nameri, saj naj bi bilo to nespodobno, toda duhovniki so se obrnili neposredno na Ludvika XIV. in izprosili dovoljenje za izdelavo čipk, ki jih od takrat dalje izdelujejo že skoraj 500 let.

Si na daljšem potovanju po EU, namen tvojega potovanja pa je raziskovanje avtohtonih praks izdelovanja čipk. Kako si se znašla tukaj, kam potuješ, predvsem pa, kako financiraš svojo raziskavo?

Tekstilstvo je nekaj, kar me je že od nekdaj zanimalo, v prvi vrsti fine, ročne obrti. Osnov vzorčenja in tkanja sem se naučila že zelo zgodaj, znanje sta name prenesli babica in mati, torej je bila naklonjenost tekstilstvu v moji družini prisotna že več generacij. Zato je bilo nekako tudi logično, da sem se odločila za študij umetnosti. V tistem obdobju sem ustvarjala zares čudaste in slabe kreacije (smeh), po študiju pa sem nadaljevala svojo pot v New York in svet mode. Mogoče se sliši čudovito, a je bila ta scena zares stresna in brezdušna. Zaslužek je bil sicer dober in na zunaj je vse delovalo kul in glamurozno, toda vsakič, ko sem se vrnila domov, sem se počutila prazno. Izdelovanje čipk me po drugi strani izpopolnjuje. Hitro sem se naučila osnov klekljanja, težje pa je bilo napredovati, se naučiti nekaj več, saj v New

Yorku enostavno ni ljudi, ki bi te lahko naučili teh spretnosti. Je le nekaj ljudi, ki jih čipke zanimajo, tako kot mene, ampak so, podobno kot jaz, popolni začetniki. Čipke tam enostavno nimajo tradicije. Obstajala je tradicija v Novi Angliji, ki pa je izginila. Potovanje iz New Yorka v Novo Anglijo je bilo zame popolnoma isto, kakor če bi odpotovala v Evropo. Tako sem pred nekaj leti na spletu našla čipkarski festival v Idriji in se ga odločila obiskati, ne da bi kar koli vedela o mestu in njegovi zgodovini. Prvič sem prišla sem leta 2012, vrnila sem se šele letos. Varčevala sem sicer denar za ponoven obisk Slovenije, Italije in predvsem Nemčije, a sem se vmes odločila vrniti v šolo za tekstilni dizajn v New Yorku, saj siželim graditi kariero v tej smeri. Ob koncu študija sem dobila štipendijo na oddelku za umetnostno zgodovino za obdobje štirih mesecev, in sicer za študij čipke v EU. Dejansko je bil to moj projekt, sama sem ga spisala, ga raziskala s pomočjo Googla in ga na koncu predložila.

Koliko krajev imaš namen obiskati in kako si sploh sestavila tak seznam?

Težko je natančno določiti, predvsem ker med potovanjem znova in znova naletim na nove kraje, nove predloge. Pogosto najdem kraje, kjer si mislim „oh, pa tako blizu sem bila!“, nisem pa prej vedela zanje. Recimo, veste, da obstaja čipkarska šola v (stari) Gorici? Tam lahko celo pridobiš diplomu, nimajo pa svoje spletne strani, tako da jih kljub raziskavi na spletu nisem našla. Pogosto sem tudi pošiljala e-maile ljudem, na primer v Benetke, kjer sicer za razliko od Idrije nimajo čipkarske šole, v izdelovanju čipk pa so veliko bolj turistično usmerjeni, predvsem na kitajski trg. Tam sem našla neko trgovino, ki organizira predstavitve izdelovalcev čipk iz regije Burano v okolici Benetk. Kot rečeno, poslala sem jim e-mail in vprašala eno izmed „non“, če me lahko nauči njihovih spretnosti. Na koncu sem tam ostala dva dneva in se učila od njih.

Pojasni nama in bralcem, kakšne so sploh razlike med izdelovanjem čipk v različnih regijah, kako se te čipke razlikujejo.

Sem sredi raziskovanja že četrtega stila, in le dva sta klekljana. Tak, kakršnega imate v Idriji, je malce nenavaden, saj kleklji visijo z bule, ki je cilindrična. Tukaj, v Le Puy en Velay, pa imajo ploščato blazino z vrtljivim podstavkom, tako da vrtijo vzorec med izdelovanjem, kleklji pa so položeni na blazino. V Luxeuill-les-baines pa imajo povsem edinstven stil, ki ga ni moč najti nikjer drugje, kolikor mi je do sedaj znano. V podložen ris vtikajo zanke z iglami, tehnika pa je mešanica med klekljanim načinom in načinom izdelave, ki je tipičen za Benetke, kjer podobno kot pri vezenju uporabljajo igle za vtikanje. Tam, v Luxeuillu, se jim je zdelo nadvse zabavno, ko sem jim povedala, da vi rečete „klekljati“, saj jim je zvenelo podobno zvokom, ki jih kleklji spuščajo med izdelovanjem čipke.

Kako je z odnosom do njihove uporabe? So še vedno trdno umeščene v tradicijo ali skušajo čipke modernizirati?

Podobnosti so v obeh primerih. Ko sem recimo prvič prišla v Idrijo, sem opazila, da pogosto uporabljate vzorce rož ali živali ter enostavnejše vzorce za otroke, ki se še učijo klekljanja, saj se jim je tako veliko bolj zanimivo učiti. No, tega prej nisem videla še nikjer, kasneje pa sem to opazila povsod. Seveda se stili razlikujejo, toda motivi, ki se uporabljajo, so lahko, podobno kot pri vas, modernejši, enostavnejši, večinoma za lažje učenje otrok, ali pa za enostavno darilo, ki ga lahko nekomu podariš. Načeloma pa je toliko podobnosti, kolikor je razlik.

Kako je z mehansko izdelavo čipk v teh čipkarskih središčih?

V Firencah sem spoznala izjemno gospo iz Švice, modno zgodovinarico, ki je specializirana za prepoznavo in izdelavo čipk in ki me je podučila o mehanskem izdelovanju čipk. Sicer pa ne poznam drugih tehnik, razen mogoče tehnike čipkarskih trakov, ki se uporablja v Luxeuillu. Mislim, da bom več tega srečala v Calaisu na severu Francije. Sem pa močno snobovsko usmerjena v tradicijo. (smeh) V svetu mode v New Yorku danes vse počnejo preko računalnikov, kar bi lahko storila tudi sama, čipko pa bi

potem izdelali na Kitajskem. A tega nočem. Sem pa uporabila čipko v umetniški inštalaciji, ki je vključevala manjši performans. Všeč mi je ideja umestitve čipke v okolje na nenavaden način, denimo, da jo razrežeš in skušaš z njo doseči vizualni kontrast, ali pa da jo prekomerno povečaš, kakor so to nekateri že počeli. S pravilnim pristopom te lahko čipka vizualno povsem presune. Osebnost pa mi je najbližje ideja, da tradicionalno čipko predstavim skozi vsakdanji dizajn na popolnoma nov način.

Pa klekljaš tudi sama?

Imela sem že nekaj lekcij, ki pa so bile zelo osnovne. Nadaljevati je bilo težje. V Idriji mi je bila Maja Svetlik zelo v pomoč, zelo je prijazna, dala mi je celo nekaj kontaktov za moje nadaljnje potovanje. Pri njej sem tudi dokončala svojo prvo čipko metulja.

Ne glede na našo ljubezen do čipke si moramo priznati, da je ročno klekljana čipka svojo vrednost skozi stoletja izgubljala.

Res je. Čipke naravnost obožujem, saj so zares ženstven, ročno izdelan modni dodatek, a obenem tudi zelo podcenjen. Če recimo pogledamo v arhive modne zgodovine od renesanse dalje, lahko vidimo, da je bila čipka skozi stoletja med najbolj cenjenimi modnimi dodatki plemstva. Bila je res izjemno cenjena in spoštovana, včasih je po vrednosti prekašala celo slike. Imela je res posebno mesto. Danes je njeno mesto v modni zgodbi razvrednoteno, zvedeno na zgolj ženstveni dodatek. Celotno v muzeju MET v New Yorku, ki ima sicer velik arhiv čipk, so ob priložnosti razstavljali čipke v neki zakotni sobici v kleti. Žalostno, kako podcenjena je. Meni osebno pa pomeni zelo veliko in rada bi, da jo vzljubijo tudi drugi.

Je v visoki modi kaj drugače?

Čipka je znotraj modne industrije še vedno stvar prestiža. Niti v Parizu dame ne kupujejo „couture“ oblačil prav vsako sezono, kar pomeni, da izdelovanje prestižnih modnih dodatkov ni prav vzdržan poslovni model. Trenutno stvari v modni industriji delujejo tako, da večja modna znamka, na primer Chanel, predstavi večjo „couture“ kolekcijo oblačil, ki vključujejo prestižne kose čipk, a le na modni pisti. Ta oblačila si večje zvezde praviloma le sposodijo, ko gre pa za dejansko prodajo, so na oblačilih mnogo cenejši kosi čipk. To je še najboljši način uporabe čipke v modi, ki ji v svetu mode podeli edinstven, prestižen položaj, po drugi strani pa prodaja cenejših in manjših

čipk prinaša podjetju dobiček. Obstajajo pa tudi primeri uspešnih modnih ustvarjalcev, ki v svoje kreacije vključujejo čipko, na primer ruska modna oblikovalka Ulyana Sergeenko, ki zadnjih pet let deluje v Franciji in je pri svojem poslu zelo uspešna. Svoja oblačila dopolnjuje z izjemnimi, tradicionalno ročno izdelanimi kosi čipk iz Rusije, kar bi moralo početi več modnih oblikovalcev. Čeprav ji največ denarja prinese oblikovanje čevljev, je zame zelo pomembno, da pri svojem delu uporablja tradicionalne izdelovalce čipk.

Pa obstaja potencialno tržišče za čipke v New Yorku?

Obstaja določeno tržišče, ki pa najbrž ni veliko. Upam, da se motim. Ljudje v ZDA so vse preveč dolgočasni in praktični. Nosijo športna oblačila na modnih dogodkih. Mislim pa, da bi čipka lahko bila popularen hobi. V zadnjem času se je povečalo povpraševanje za vezenje, tkanje in podobne tehnike. V New Yorku delujem tudi v sklopu skupnostnega centra z imenom The Textile Art Center, ki nudi široko paleto znanja o tovrstnih tehnikah ter različna orodja in naprave, organizirajo pa tudi različne delavnice in podobno. Toda za čipko so organizirali le eno samo delavnico in še to na popolnoma osnovnem nivoju. Mislim, da bi jih moralo biti več in poznam dovolj ljudi znotraj te skupnosti, ki bi jih tovrstne delavnice zanimalo, a zanje enostavno ni učiteljev. Moja globoka želja je, da bi organizirala skupino umetniških čudakov iz te scene, ki bi jih pripeljala v Idrijo na posebni tečaj izdelave čipk! V ZDA bi ljudje le kupovali nekaj na hitro in poceni. Takšne je težko prepričati, da začnejo ceniti vrednost nečesa, kar je ročno izdelano. Bilo pa bi res zanimivo tržišče za ljudi, ki se hočejo nečesa naučiti sami, obenem pa bi tudi potovali. Ljudje imajo to radi.

Kako bi sama čipki dodala presežno tržno vrednost?

Najprej je treba ceniti ročno delo, ki je vloženo v izdelavo čipke. Le tako lahko ta obdrži svojo presežno vrednost. Obenem pa je ključno, da je v manjših kosih dostopna turistom, da jo odnesejo s seboj domov. Večji kosi, ki prinašajo pravi zaslužek, pa naj ciljajo na zbiratelje, galerije ali muzeje.

Obiskala si Festival idrijske čipke v Idriji. Kako vidiš njegovo prihodnost? Bi mu kaj dodala?

Naslednje leto bo za čipkarski festival v Idriji zelo pomembno, saj se bo v Ljubljani odvijal

dvotedenski svetovni čipkarski kongres, kar pomeni, da bo tudi Idrijo obiskalo ogromno ljudi. Najbrž ni mogoče narediti obsežnega programa prav vsako leto, a zdi se mi, da bi bila večja modna prireditev velik korak naprej. Pa čeprav bi na njej predstavili zgolj eno samo obleko – s tem ni popolnoma nič narobe. Prav tako je za festival ključna vizija starega in novega, tradicionalnega in modernega. Ta vizija mora ostati del festivala, sama pa bi jo dodatno nadgradila s kakšno umetniško inštalacijo, morda s kakšno zares ogromno čipko iz vrvi. To bi bilo nekaj posebnega. Uporaba različnih materialov in pristopov je zmeraj dobra poteza, da čipki vdihnemo novo in zanimivo življenje.

Prišepnili so nam, da si se na obeh obiskih Idrije srečala z našim županom ...

Veste, kako sva se spoznala? Sedela sem pred gostilno z ogromnim klekljem pred vrati in v samoti prebirala knjigo, ko se naenkrat približata dva gospoda izza sosednje mize z vprašanjem, če se lahko slikam z njima. Rekla sem OK, in ko smo opravili, se mi je eden izmed njiju predstavil kot župan Občine Idrija. Nato smo se pogovarjali o tem, kaj počnem tukaj, in moram reči, da je res zabaven in prijazen gospod. Povabil me je na sestanek pozneje v svojo pisarno. Ker sem že zamujala, sem hitela po stopnicah navzdol v čevljih z zares debelim podplatom, neprimernim za alpsko okolje, in seveda prav dramatično grdo padla in zamudila na sestanek. (smeh)

Sta naša kakšne skupne točke?

O, ja, oba imava zelo rada čipke in si želiva, da bi v Idriji preživele tudi v prihodnje.

Nisi pa govorila z njim v japonščini? Naš župan je karateist, pa tudi japonski obiski v Idriji niso redki.

Ah, ne, sem pozabila.

Poleg poglobljenega zanimanja za čipke te navdušujejo tudi druga področja mode. Delala si denimo tudi s Courtney Love.

Res je. Dve leti sem bila njena osebna pomočnica. Pred tem sem izdelovala posebne kreacije, ki so se nosile na različnih družabnih dogodkih v sklopu specifične newyorške scene, ki je močan del moje osebnosti. Ta del mojega življenja je najbrž težko razložiti nekemu, ki ni iz New Yorka, še posebno mogoče starejšim gospem, ki me učijo svojih spretnosti. A kot sem rekla, to je del tega, kar sem.

(smeh) Tudi če vam izgleda povsem čudno in na prvi pogled nima nobenega smisla. Vse te konce skušam povezati v edinstveno kariero in zame se vse prične v ljubezni do ženstvenega, ki jo peljem proti visoki modni umetnosti. To mi v New Yorku prinaša denar, s katerim si lahko privoščim potovanja. Rada imam to čudaškost in norost v modi, ampak resnici na ljubo je New York na splošno zelo komercialno naravnan, ni kakor Pariz, ki ima do „couture“ mode kreativen odnos. New York je pravzaprav dokaj konservativen, vsi nosijo nek lagodni športni stil ali pa črno barvo, zaradi česar sem se navsezadnje tudi naveličala njegovih modnih krogov.

Tvoja estetika je res drugačna od tega, nadvse specifična. Po eni strani je zelo punčkasta, a z izrazitimi fetišističnimi elementi, po malem tudi „pin-up“ in s pridihom Alice v čudežni deželi. Kako si razvila ta stil?

Zame je to popolnoma naravno. Je pač to, kar mi je všeč. Če vam malce razložim svoje ozadje, vam bo malce bolj jasno. Moji stari starši so namreč amiši. Moja babica iz Pennsylvanije, ki šteje že devetdeset let, si ni nikoli strigla las, vedno jih je nosila tradicionalno zvite v bunko. To je en vpliv. Je pa bila tudi misijonarka na Japonskem, podobno kot moja mati in kasneje tudi jaz sama. Odraščala sem torej v Tokiu, ki je nasprotno hiperfeminilen in estetiziran. Tam ni nič nenavadnega, če ima neka policijska postaja svoj lasten, nadvse ljubeč stripovski lik kot maskoto. Tega je v Tokiu vsepovsod polno. Zato je zame nekaj povsem normalnega, če

med intervjujem na veliko začudenje sogovornika vzamem pisalo z motivom Hello Kitty in začnem pisati. (smeh)

V osnovi gre torej za trk dveh popolnoma različnih kultur.

Natanko tako. To je moja estetika.

Kakšni so tvoji plani za prihodnost, z znanjem, ki ga boš dobila skozi to raziskavo?

Med potovanjem delam tudi intervjuje z izdelovalci čipk. Če poenostavim, lahko namen svojega potovanja strnem v tri točke. Prva je osebni študij izdelovanja čipk. Druga so intervjuji z izdelovalci čipk. In tretja, ob vrnitvi v New York želim razširiti osvojeno znanje in ljubezen do čipk v skupnosti tekstilnih umetnikov, ki jih poznam. Zelo rada bi vodila čipkarske delavnice, ko bom seveda znala dovolj, da bom lahko poučevala. Zaenkrat se bom omejila predvsem na predavanja in delje-nje izkušenj. Po diplomi pa hočem nadaljevati študij, in sicer magisterij iz tekstilstva in modne zgodovine, kjer bi se osredotočila na čipko in čipki podobne ročno izdelane ženstvene modne dodatke.

Za konec se vrnimo k intervjujem in pisanju knjige. Kako bo knjiga izgledala in kdaj jo bomo lahko videli?

To je kot snežna kepa, ki se kotali. Več kot se pogovarjam, več kot raziskujem, bolj mi postaja jasno, kako velik projekt je to in kakšen

problem bo nastal, ko bom skušala vse to strniti v eno knjigo. Načrtujem, da bo glavnina dela opravljenega do naslednje spomladi, kar pa se najbrž ne bo zgodilo ... (smeh) Zato se vračam naslednje leto, malce bom še potovala naokoli in raziskovala. Mislim, da bo knjigo po večini sestavljalo ... Res je težko reči. Trenutno imam res toliko informacij, da ne vem, kje se bo vse to končalo. Nedvomno pa bosta osrednja dela knjige dva: intervjuji in moja osebna zgodba potovanja. Poleg bom skušala vključiti še zgodbe različnih izdelovalcev čipk, ki sem jih spoznala med potovanjem, kako so se naučili svojih veščin in podobno.

Se v bližnji prihodnosti vračaš v Idrijo?

Prijavila sem se na konferenco za mlade ustvarjalce čipk, ki bo naslednje leto spomladi v Gandinu v Italiji. Teden pred tem je pri vas čipkarski festival, po konferenci pa grem na mednarodni kongres čipke v Ljubljano.

Super. Bi še kaj dodala, ti kaj pade na pamet ali iz srca?

To potovanje je zame resnično prelomno. Zelo sem hvaležna, da imam to možnost, da enostavno grem in počnem nekaj takega, česar brez štipendije ne bi nikoli mogla. Nekaj mest se me je zares dotaknilo. Definitivno se še vrnem v Idrijo, z veseljem pa čakam, kaj mi potovanje še prinese, želim si, da bi to lahko počela v nedogled in da ne bi nikoli imela resne službe. (smeh)

.....

Kje si,
živo —
srebrna
dolina?

Idrija, to malo mesto v kotlini sredi gričev, je bila navkljub geografski zaprtosti skozi svojo zgodovino odprta v svet. Njena odprtost ter posledična rast in napredek sta bila v preteklih obdobjih zgrajena predvsem na plečih velikih in uspešnih podjetij – nekoč Rudnika živega srebra, v zadnjem obdobju pa dveh velikih multinacionalnih podjetij, ki prebivalstvu zagotavljata visoko raven udobja, osnovno varnost in s svojim družbenim delovanjem podpirata tudi druge segmente življenja. A tu ne gre pozabiti na dejstvo – glavčina gospodarske rasti v Evropi se ustvari v malih in srednje velikih podjetjih, zato je pomembno, da se razvoj novih tovrstnih podjetij spodbuja tudi v sicer varnih in stabilnih okoljih, kakršno je idrijsko.

Besedilo: Žan Menart

Pri vsem skupaj pogosto slišimo pomisleke in izjave, da je Idrija premajhno mesto, da bi se v njem lahko razvijala inovativna nova podjetja in da bi tak ekosistem lahko preživel. A podporni poslovni ekosistem je dobrodošel povsod, ne glede na velikost – odlične poslovne ideje se rojevajo tudi v majhnih mestih in tudi te ideje lahko prerastejo v uspešno podjetje, ki daje delovna mesta z visoko dodano vrednostjo. V današnjem času informacijsko-komunikacijskih tehnologij tudi geografska oddaljenost ne more biti več izgovor. V tej novi

ekonomiji niti uspeh našega sosesa ne pomeni našega neuspeha, temveč potencial za razvoj in napredek celotnega okolja. A kako ustvariti pogoje za tako gospodarstvo? V prvi vrsti je napredek potreben pri poslovnem okolju, ki že ima zgrajeno osnovno podporno strukturo, a je končnim uporabnikom slabo poznana. Idrijsko-Cerkljanska razvojna agencija (ICRA) in Območna obrtno-podjetniška zbornica Idrija (OOZ Idrija) novim podjetjem ponujata najosnovnejša svetovanja ter podporo pri začetku podjetja, kar pa v današnjem modelu

ne zadostuje. Potrebne so napredne podporne storitve, ki segajo preko pomoči pri ustanovitvi. Vzpostavljen mora biti podporni ekosistem, ki se stalno prilagaja potrebam podjetij, ki v njem delujejo. Težko sicer govorimo o enotnem modelu tovrstnih ekosistemov, vsekakor pa lahko izpostavimo nekaj posameznih korakov, ki pripomorejo k vzpostavitvi živahnega in delujočega poslovnega okolja

1. Neformalna skupnost in povezovanje

Temelj vsakega uspešnega gospodarskega in zagonskega ekosistema so posamezniki, ki se med seboj povezujejo in gradijo podporno skupnost. Z izmenjevanjem idej, skupnim možganskim viharjenjem ter deljenjem izkušenj omogočajo ter spodbujajo napredek in drug drugemu dajejo zagon. Dobra, močna in povezana skupnost je predpogoj za vsakršno grajenje ekosistemov ter infrastrukturno podpiranje razvoja. Pri tem velja izpostaviti, da je zelo dobrodošlo mešanje različnih profilov posameznikov – za uspešno delovanje je nujno, da so v skupnosti posamezniki z različnimi znanji, spretnostmi in kompetencami.

2. Gospodarski peskovnik

Vsaka še tako dobra ideja potrebuje vsaj določeno mero testiranja. Idrinja s svojo majhnostjo in zgoščenostjo predstavlja dober začetni poligon, na katerem se lahko brez prevelikega tveganja preizkusi delovanje ideje v realnosti. Visoka stopnja tehnološkega razvoja in številna velika in mala podjetja s tega področja omogočajo preizkus inovativnih rešitev na tehničnem področju, medtem ko so storitvene dejavnosti še v začetni stopnji in kot take še bolj odprte za inovacije. Inovativni pristopi k turizmu, ekološkemu kmetovanju ter drugih storitvah sodobnega časa so veliko lažje preverjeni v takem okolju kakor v okoljih z že ustaljenim delovanjem teh podsistemov.

3. Povezovanje z izobraževanjem

Izobraževanje, kakor je med drugim v svojem znanem TED-govoru dejal Sir Ken Robinson, ukalupi posameznike in jim odvzame del njihove ustvarjalnosti, zato je še posebej pomembno, da se ustvarjalnost spodbuja že v izobraževalnem procesu, tudi s spodbujanjem k bolj poslovnemu razmišljanju in reševanju problemov s poslovnimi rešitvami. Vsaka skupnost se najbolje obnavlja preko sodelovanja z izobraževalnim sistemom. Gimnazija Jurija Vege Idrinja zadnji dve leti že ponuja podjetniški krožek, a obstaja še mnogo drugih možnosti za spodbujanje mladinskega podjetništva. Zgleda lahko iščemo v številnih mestih onkraj oceana, kjer so programiranje in računalništvo uvedli kot obvezen šolski predmet v vseh letnikih.

4. Poslovno svetovanje

Dejstvo je, da se ob začetku poslovne poti prav vsi srečajo s številnimi vprašanji in da iskanje (pravih) odgovorov vzame veliko časa in energije, ki bi ju bilo bolje posvetiti razvoju samega produkta oziroma storitve. Dober ekosistem mora novim podjetjem pomagati prav pri teh stvareh: davčno in pravno svetovanje, pomoč pri računovodskih poslih, pomoč pri iskanju in upravljanju s človeškimi viri, zavarovanju tveganj in intelektualnih pravic ter mentorstvom izkušenih poslovnežev in strokovnjakov. Idrinja z dvema velikima podjetjema zagotovo poseduje znanja s številnih področij, veliko skritega potenciala pa se skriva prav v izmenjavi teh izkušenj z ostalimi. Nova, mlada podjetja se v dobrih okoljih lahko obračajo na različne uspešne poslovneže, ki postanejo njihovi mentorji. Zakaj ne bi tudi v Idrinji vzpostavili dvosmerne komunikacije med potencialom in že obstoječim znanjem?

5. Infrastruktura

Infrastruktura je kljub svojemu velikemu pomenu med omenjenimi predpogoji še najmanj ključna, a je kljub temu treba zagotoviti odlično pokritost s hitro internetno povezavo ter prostorom, kjer lahko mlada podjetja delujejo. V Idrinji primanjkuje dostopnih praznih poslovnih prostorov – mlada zagonska podjetja namreč ob samem začetku ne želijo vlagati finančnih sredstev v visoke najemnine, poleg tega pa pogosto delujejo na različnih lokacijah, v različnih mestih, zaradi česar je stalna pisarna v majhnem kraju nesmiselna. Dobra rešitev se ponuja v konceptu prostorov za sodelo (coworking), pri katerem si različna podjetja delijo prostor za delo in njegove stroške, hkrati pa tudi mnoge ideje in poslovne priložnosti. Že sam prostor, čeprav ni najpomembnejši predpogoj, lahko koga spodbudi, da se loti novega izziva in lastne poslovne poti.

A ne razumite me narobe – ne trdim, da brez razvitega podpornega sistema in spodbudnega ekosistema razvoj ne bi bil mogoč. Daleč od tega. Tudi – oziroma še posebej – v najtežjih poslovnih pogojih se rojevajo vrhunska podjetja. A razvita podporna struktura lahko pomaga pri hitrejšem razvoju podjetij in njihovem hitrejšem vključevanju v lokalno, nacionalno ali globalno poslovanje, ki je nujno zaradi hitrega napredka in velike globalne konkurence.

Niti ne želim trditi, da mora Idrinja postati »nova Silicijeva dolina«. Idrinji ni treba biti mesto, po katerem se vozijo samo električne Tesle Model S ter Googlevi samovozeči avtomobili. Povsem dovolj bo, če začne delati v smeri vzpostavljanja ugodnega gospodarskega okolja za nastanek in razvoj novih (!) podjetij in delovnih mest. Povsem dovolj bo, če Idrinja (p)ostane Živosrebrna dolina.

Ustvarjalnik tudi v mladinskem centru

Prav v teh mesecih v sklopu idrijskega mladinskega centra nastaja tudi ustvarjalnik – s pridobitvijo novih prostorov, ki bodo namenjeni ustvarjalnim in podjetnim mladim, širi Mladinski center Idrinja svoje aktivnosti na novo področje. Aktivnosti, ki so jih do zdaj mladi izvajali drugje, se tako združujejo pod eno streho – tečajji računalništva in robotike, podjetniški krožek, tečajji Photoshopa, Excela in Illustratorja ter predavanja na temo zaposljivosti in karierna svetovanja bodo v ustvarjalniku dobila svoje mesto ob novi tehnični opremljeni, ki jo mladi pridobivajo s pomočjo lokalnega gospodarstva.

Za zagonska podjetja

Idrija s svojo tehnološko tradicijo in obilico znanja že poseduje glavne predpogoje za razvoj novih in inovativnih tehnoloških podjetij. Škoda bi bilo, da do tega preboja ne bi prišlo zaradi pregovorne skromnosti in udobja, ki ga ponujajo redna in stabilna delovna mesta v lokalnih podjetjih. Idrija, ki se poteguje za to, da postane 'testno' pametno mesto za razvoj novih tehnologij, je idealna za nastanek novih podjetij, ki bodo razvijala rešitve za sodobni čas in vedno številnejše prebivalstvo v urbanih okoljih po celem svetu. Znanje se skriva v ljudeh, številne nagrade, ki jih inovatorji idrijskih in spodnjeidrijskih podjetij prejema vsako leto, pa pričajo, da tega nikakor ne primanjkuje.

Za storitvena podjetja

Trendi kažejo, da se bodo enostavnejše delovne funkcije v prihodnosti avtomatizirale, The Economist pa se je obširno razpisal o delovnih mestih, ki jih v prihodnosti preprosto ne bomo več potrebovali. A dejstvo je, da bodo številne storitvene dejavnosti obstale, krepile pa se bodo predvsem tiste, ki odgovarjajo na izzive starajočega se prebivalstva. Pomoč in storitve na domu ipd. bodo v prihodnosti postale vedno bolj razširjene. Gre za globalna vprašanja, ki pa jih rešujemo lokalno. Pri storitvenih dejavnostih ne gre pozabiti niti turizma, ki že leta beleži visoko rast in ne kaže znakov pešanja. Idrija,

ki se že dalj časa zavestno skuša lotiti turizma, a ji to z izjemo številnih nazivov bolj počasi uspeva, potrebuje na tem področju inovativne rešitve. Vsebinsko trženje tradicije in turistične ponudbe, edinstvene in butične (a ne nujno drage!) rešitve s strani zasebnega gospodarstva pa lahko poskrbijo za prepotrebni zagon turizma v Idriji. In nenazadnje, turistične inovacije se pojavljajo po vsej Sloveniji, tudi tam, kjer ni takšne tradicije, kakršno ima Idrija. Zakaj ne bi izkoristili tega edinstvenega potenciala in morda s podporo drugih inovativnih slovenskih zagonskih podjetij, kakršno je TravelStarter (različica Kickstarterja za turistične projekte po vsem svetu) poskrbeli za resničen in edini smiselni razvoj turizma v Idriji – ta, ki pride od ljudi, ki bodo s turizmom živeli.

Seveda pa ne gre pozabiti niti storitev, povezanih z zdravim in ekološkim življenjem. Na tem področju se na podeželju že odvijajo nekateri uspešni projekti, zagotovo pa je s ciljem po čim večji prehrabeni samozadostnosti z naravnimi produkti smiselno razmisliti o povezovanju lokalnih ponudnikov s potrošnikom. Do določene mere to že poteka preko Pokrite tržnice, velik potencial pa obstaja pri celostnem oskrbovanju lokalnega okolja z domačimi produkti, tudi z možnostjo dostave sveže hrane na dom.

Zagonska podjetja koristijo tudi velikim igralcem!

Morda se sprašujete – zakaj bi veliki igralci sploh pospeševali in podpirali manjša zagonska podjetja? V zagonskih ter malih in srednje velikih podjetjih iščejo veliki igralci predvsem tisto, česar sami nimajo. Zagonska podjetja namreč veljajo za zgodnje prevzemnike novih tehnologij in so bolj okretna, inovativna in prilagodljiva. Prav na račun takih podjetij tudi zelo stabilna podjetja čez noč izgublajo svoj posel. Pri vlaganju v zagonska podjetja torej ne zasledujejo le kratkoročnih finančnih ciljev (to bi bilo preveč tvegano), temveč iščejo sinergijske učinke, ki jih pridobijo z novimi inovativnimi rešitvami. V svetu smo tako pričča ustanavljanju različnih pospeševalnikov, ki jih podpirajo velika podjetja – Deutsche Telekom ima pospeševalnik, ki sprejema in podpira zagonska podjetja s področja telekomunikacij, storitev v oblaku in povezljivosti naprav. Svoje pospeševalnike imata med drugimi tudi Disney in Nike, številna druga velika podjetja pa z že uveljavljenimi pospeševalniki sodelujejo kot investitorji (Cisco, Google Ventures, navsezadnje pa tudi IBM in BTC v Sloveniji). In čeprav sta organski razvoj in rast najbolj zaželeni modela rasti in razvoja, se vodstva ne morejo otresti vprašanja: Ali si v tem hitrem svetu sploh lahko privoščijo počasnejši razvoj »znotraj hiše«?

»Idrijska čipka v vsej svoji popolnosti«

The Idria Lace je ekipa klekljaric, oblikovalk in ljubiteljev čipke, ki želi svetu predstaviti magični svet ročno izdelane idrijske čipke. Ekipa raziskuje možnosti uporabe idrijske čipke v novih izdelkih in z izpopolnjenim oblikovanjem dviguje vrednost klekljane čipke. Projekt je dokaz, da je interes za čipko tudi med mladimi ter da je mogoče iz tradicije ustvariti nekaj zelo sodobnega. Izdelki so že na voljo v slovenski in angleški spletni trgovini, v muzejskih trgovinah v Idriji ter v trgovinah v stari Ljubljani.

The Idria Lace – www.theidrialace.com

»Smart up your vision!«

Matic Vogrič, Matic Ozebek ter Žan Menart so ustanovitelji idrijskega start-upa Smart Optometry, ki razvija aplikacije za pametne telefone in tablice s sistemom iOS. Aplikacije so namenjene pregledom vida in terapiji določenih očesnih anomalij. Skrb za zdravje oči in dober vid je glavno vodilo podjetja, ki je s svojimi lokaliziranimi aplikacijami že prisotno na več evropskih trgih. Za potrebe hitrejšega prodora na še več trgov so v fazi iskanja investicije.

Smart Optometry – www.smart-optometry.com

»Izhajajte iz sebe«

Ročno kvačkana viseča zibelka za dojenčke, skvačkana iz starih rjuh njene babice – to je izvirna ideja Anite Česnik Mažgon, ki jo je razvila sama ter nato na start-up vikendu dopolnila z novima sodelavcema. Trenutno ekipa išče investitorja, ki jim bo omogočil resno proizvodnjo in prodajo, spogledujejo pa se tudi z množičnim financiranjem na platformi Kickstarter.

AllLittleRockstars

– www.etsy.com/shop/AllLittleRockstars

Bežijo ali krožijo?

Vse več jih odbaja. V Veliko Britanijo. V Združene države. V Nemčijo. Skratka, izven »živossrebrne doline«, čez mejo. Se bodo vrnili? So izgubljeni? Ali pa so prav oni naša priložnost? O izkušnjah študija v tujini smo se pogovarjali s trinajstimi mladimi Idričani in Idričankami.

Besedilo: Dijana Čatakovič

Vse prehitro razumemo študij v tujini kot beg možganov. A ni vse tako enoznačno. Veliko študentov se v tujino odpravi nabirat nove izkušnje in znanja, razširjat svoje poglede in se soočat s situacijami, ki jim doma zaradi raznolikosti kultur ne bi bili priča, četudi bi to želeli. Tujina ponuja drugačna znanja in izkušnje, ki jih lahko zelo dobro uporabiš doma. Tega se zavedajo tudi mladi Idričani v tujini, saj pravijo, da ravno zaradi izkušenj, ki jih pridobivajo, lažje sodijo, kaj se v Sloveniji dela boljše kot drugod in katere prakse bi Slovenija lahko prevzela.

Nina Troha, ki študira v San Franciscu, denimo pravi, »da ne gre le za beg možganov iz Slovenije drugam, pač pa za kroženje možganov, ki se večji in bolj iznajdljivi vračajo domov.«

Idrija bi zato morala bolj podpirati izobraževanje v tujini, saj so takšne izkušnje neprimerljivo pomembnejše od slovenskih. Idrijska podjetja bi mlade, ki si želijo izpopolnjevanja v tujini, morala še bolj spodbujati. Idrija bi se za takšne

študente morala boriti, saj so ravno oni tisti, ki lahko prinesejo boljšo prihodnost domačim krajem. Vrnitev v Slovenijo mora biti preprosta in tudi študentje z zunanjimi izkušnjami bi morali biti na trgu delovne sile zaželeni. V tujini navsezadnje dobijo veliko idej, ki jih veliko lažje uresničijo v okolju, ki jim je bližje – doma, v Idriji. Zato bi Idrija s podporo inovativnih idej, ki jih imajo mladi z mednarodnimi izkušnjami, lahko v relativno kratkem času stopila v korak z vodilnimi v svetu.

Ti mladi so neizkoriščen potencial. Ne le da poznajo tujino in tuje prakse, bolj se zanimajo tudi za dom in bolj cenijo pozitivne lastnosti Slovenije. Ne nergajo. V problemih vidijo izzive, ki jih je mogoče rešiti. Radi imajo Idrijo, ker imajo nanjo lepe spomine in vedo, da je vseč tudi drugim. Kot pravi Katjuša Koler, ki študira v Sheffieldu: »Vedno je lepo priti domov v Idrijo in moram reči, da mi vsi zavidajo, ko rečem: 'Slovenija je moj dom.«

Miha Lapajne, Edinburgh, Univerza v Edinburghu (računalništvo)

»Za študij v tujini sem se odločil tako zaradi nekoliko višje kakovosti kot tudi zaradi želje po pridobitvi nekaj izkušenj v mednarodnem okolju. Če primerjam s študijem v Sloveniji, je bil študij v tujini bolj intenziven in je zahteval več sprotne delo. Vsaj toliko kot akademski del pa se mi zdi pomembno tudi samo doživetje življenja v tujem mestu ter poznanstva in prijateljstva, ki jih dobiš z ljudmi od vsepovsod. Vsekakor je odlična izkušnja, ki jo lahko vsakomur le priporočam.«

Andrej Fink, Würzburg, Univerza v Würzburgu (informatika)

»V tujini študiram med drugim zaradi naslednjih razlogov: kvaliteta šolstva in odlični pogoji za študij v Nemčiji, predvsem na Bavarskem, širše zaposlitvene možnosti, tudi drugje po svetu, ter spontano učenje tujega jezika. Verjamem sicer, da so slovenske naravoslovne fakultete prav tako dobre oziroma so bile v preteklosti, vendar se gotovo poznajo organizacijske napake, s čimer se nemškimi šolam ni treba ukvarjati.«

Peter Ferjančič, Madison, Univerza v Wisconsinu – Madison (medicinska fizika)

»Univerza v Wisconsinu – Madison je ena ustanovnih inštitucij medicinske fizike, kar se pozna na utečenosti procesov, vrhunski opremljenosti in kvaliteti raziskovalnega dela. Američani cenijo vlaganje v znanost in univerza ima dobre povezave z industrijo. To po eni strani omogoča dostop do najnovejše opreme, po drugi strani pa proizvajalci medicinskih aparatov na ta način dobijo kvalitetne razvojne raziskave. Za študente to pomeni, da imamo možnost dela na najnovejši opremi in raziskovanje resnično novih stvari.«

Jernej Albreht, London, Kraljeva akademija za glasbo v Londonu (glasba)

»Priti v nov kraj kot tujec ni lahko – treba se je vedno znova dokazovati, jasno predstaviti svojo osebnost ter svoje cilje in nenehno sklepati nova poznanstva. Le tako se je mogoče aktivno vključiti in sodelovati v tokovih kulture, saj zaledja domovine tam žal ni. Vendar te stvari, ki se zdijo sprva prepreka, kmalu postanejo velika motivacija in so vsaj zame osebno glavni motor, ki me žene naprej do uspehov. Predanost delu in nenehna želja po napredovanju pa nista potrebna samo v tujini, ampak tudi v domačem okolju, pa naj si bo to študij glasbe ali kaj drugega.«

Špela Flajšaker, Celovec, Koroški deželni konservatorij za glasbo in gledališče Klagenfurt (glasbena pedagogika in koncertna smer)

»Za študij v tujini sem se odločila predvsem zaradi moje profesorice za flavto mag. Adèle Oborzil. Že v času gimnazije sem obiskovala ure flavte pri njej. Je odlična flavtistka in pedagoginja, zato sem želela ostati pri njej in sem tako leta 2012 po uspešno opravljenih sprejemnih izpitih pričela s študijem. Tukaj se počutim odlično. Ljudje so zelo odprti in prijazni in tudi samo mesto mi je zelo všeč, predvsem zaradi pestre ponudbe klasičnih koncertov (kar je za nas, študente glasbe, velik plus) ter ostalih kulturnih dogodkov.«

Matic Vogrič, Brandford/Leeds in Zagreb, Metropolitanska univerza v Leedsu (optometrija in menedžment) in Veleučilište Velika Gorica (optometrija)

»Nove možnosti, nova obzorja, nove povezave in seveda kontakti, ki jih pridobiš, so vredni več kot kakršnokoli predavanje na fakulteti. Življenje v Angliji je razgibano, multikulturno in polno možnosti, če jih znaš obrniti v svojo korist. Vložena energija in pridobljene izkušnje prinesejo mnoge prednosti, ki so v poklicu ključne za doseganje ciljev. Samostojnost in samoodločanje prineseta odločitve, ki jih moraš zagovarjati in stati za njimi.«

Mateja Ogrič, Aarhus, Univerza v Aarhusu (geologija)

»Prvič sem se odločila za študijsko izmenjavo v letu 2011, ker sem želela preizkusiti sebe in odkriti, ali sem se sposobna povsem sama odpraviti v nepoznano deželo in tam živeti, študirati in pridobiti nove prijatelje brez vnaprejšnjih poznanstev. Po vrnitvi v Slovenijo in uspešno opravljeni diplomii sem kaj hitro sprejela odločitev za nadaljevanje magistrskega študija na Danskem. Študij v tujini te dnevno postavi pred nove izzive in situacije, na katere nisi pripravljen, pa si jih vseeno vsakič zнова sposoben rešiti.«

Sabina Carli, Bruselj, Univerza v Kentu – Bruseljska šola za mednarodne študije (mednarodni odnosi)

»Za študij v tujini sem se odločila tako zaradi želje po mednarodni izkušnji kot tudi zaradi same narave moje stroke. Zame je izjemnega pomena razumevanje različnih pristopov držav in drugih akterjev, znanje tujih jezikov, kritičnost, a prilagodljivost, natančnost, a sposobnost sklepanja kompromisov. Prednost (britanske) univerze, ki sem jo izbrala, je definitivno v pristopu, ki je povsem drugačen od študija v Sloveniji – tukaj je ključen lasten razmislek, ogromno je samostojnega dela, kritičnega ocenjevanja, grajenja na samem sebi, manj oziroma praktično nič je učenja na pamet.«

Nina Nagode, Miami, Mednarodna univerza na Floridi (nutricionistika in dietetika)

»Za študij v tujini sem se odločila, ker mi omogoča združitev športa (tenis) in študija. V Sloveniji bi morala dati prioriteto športu ali študiju, tukaj pa športu dajo veliko več pozornosti in si posledično mnogo bolj cenjen kot pri nas. Pomagajo ti uskladiti tako študij kot tudi šport.«

Matjaž Straus, Bruselj/Dunaj/Kopenhagen/Madrid, Vrste Univerzitet Brussel/Univerzite Libre de Bruxelles/Univerza na Dunaju/Univerza v Kopenhagenu/Autonoma univerza v Madridu/Univerza Complutense v Madridu (urbane študije)

»Življenje in študij v tujini – v mojem primeru v štirih državah – sta zagotovo drugačna kot v Sloveniji. So si pa med sabo zelo različne tudi te države, zato je nesmiselno in kratkovidno govo-

riti, da je v tujini vedno bolje kot doma. Po letu in pol ter študijskih obiskih okrog 10 držav lahko rečem, da ima vsako mesto in vsaka država svoje dobre plati, izjemne lastnosti, a tudi probleme in svoje 'falerje'. Sošolci se mi čudijo, ko pripovedujem, kaj vse izvira iz te majhne Slovenije, in si po malem želijo ponovnega obiska. Sloveniji in Idriji manjka le še pogum – pogum povedati in pokazati svetu, da nismo kar tako, ter pogum preglasiti domače nergače, ki nas 'žljafajo'.

*Ana Vebar, Berlin, Tehniška univerza v Berlinu
(urbana in prostorska sociologija)*

»Pri odločanju za podiplomski študij se nisem odločala med Slovenijo in Nemčijo, temveč med Ljubljano in Berlinom. Atraktivnost večjih mest, ki nam jo je pred kratkim s konceptom »Weltreichweitenvergrößerung« (širjenje svetovljanske perspektive) pojasnjeval dr. Hartmut Rosa z Univerze v Jeni, neizbežno spremljajo grozote metropol. Barvitost berlinskih četrti mi v primerjavi z Ljubljano žal res omogoča dostop do številčnejših svetov. Na vseh področjih vsakdanjega življenja mi namreč opira raznolike možnosti. Istočasno pa me evropska in vse bolj globalna priljubljenost Berlina mori z utrujajočimi selitvami in neskončnimi iskanji stanovanj.«

*Katjuša Koler, Sheffield, Univerza v Sheffieldu
(medicinska genetika)*

»Življenje v tujini odpre številna vrata za prihodnost in je kvalitetna odskočna deska za nadaljnji študij in življenje v tujini. Največji plus so številna mednarodna prijateljstva, ki ti razvijejo in odprejo pogled na svet, ter seveda omogočijo cenejša potovanja po vsem svetu. V časih, ko se zbudi domotožje, ta poznanstva postanejo nova začasna družina. S časom se navadiš, da namesto avtobusa ujameš domov letalo in namesto z navadnim klicem pokličeš rajši po Skypu. Ker živim vsak dan v angleščini, slovenščina postaja vse težja, nekatere besede se izgubijo, ampak ne glede na vse še vedno znam 'zawit pa idrsku.' Vedno je lepo priti domov v Idrijo in moram reči, da mi vsi zavidajo, ko rečem: 'Slovenija je moj dom.'«

*Nina Troba, San Francisco,
Univerza v Stanfordu (kvantitativne finance)*

»Izven meja Slovenije so me gnale mladost, energija, vedoželjnost in želja po spoznavanju sveta. Možnost, da lahko odidem na študij v tujino, se mi je vselej zdela privilegij. Hvaležna sem, da sem bila vzgojena v družini, kjer je delo pomembna vrednota. Prav trdo delo in mnogokatero odrekanje je obrodilo sadove in prisluzila sem si štipendijo, ki mi je omogočila tudi finančno neodvisnost in s tem svobodo pri odločanju. Na vse skupaj sem vedno gledala kot na priložnost, da se lahko zares osamosvojim, se posvetim študiju, si izboljšam zaposlitvene možnosti, izpopolnim znanje tujih jezikov in nenazadnje bolje spoznam tudi samo sebe. Izkušnja mi je odprla mnogo možnosti za naprej in me obogatila. Pot ni bila vselej lahka in je ponujala mnogo izzivov, a hkrati mi je pomagala rasti in spoznavati, kaj je v življenju zares pomembno.«

Knapi in knapovšna

Anekdote, vici, rudarske lumparije, pa tudi trpke zgodbe in pripovedi o surovih razmerah globoko pod površjem so neločljiv del idrijske Unescove svetovne dediščine. Spoznajte življenje idrijskega rudarja skozi nekaj kratkih zgodb.

ZAJEBAN OBERGUTMAN

Ena izmed stvari, ki so se razlikovale od jaška do jaška, je bila strogost nadzornikov – v jašku Frančiške (jašek Borba) so bili ti namreč »bel zajebani« kot v Kajzerju (jašek Delo). Tako je imel obergutman v Frančiških pisarno na vrhu stopnic, od koder se je videlo do vrat kopalnice, ki pa nikoli niso bila namazana. Ko je zaslišal škripanje, je zagledal knapa, ki je predčasno prišel s šihta, – in stekel za njim. Konec meseca, ko se je rudarje ponovno razporejalo na delovišča, pa jih je kaznoval s slabšim delovnim mestom.

Obergutman: rudarski nadzornik

MLADI IN STARI KNAPI NE SEDIJO SKUPAJ

Mladi knapi so v prvih letih dela pri rudniku precej »nasrkal« – najprej so morali v topilnici »žukat šuta«, nato »laufat«, šele kasneje so lahko delali kot kopači, nakladači ... A starejši rudarji so jih tudi kasneje le težka sprejeli medse – ni jim namreč bilo povseči, da imajo mladi fantje višjo izobrazbo in boljše plačano delo kot »stari knapi«. V jami je celo veljalo ne-napisano pravilo, da mladi knapi ne smejo sedeti v družbi starih knapov – lahko bi namreč slišali, kaj govorijo.

Žukat šuta: drezati rudo v pečeh, pri čemer se sproščajo strupeni plini

Laufati: teči; laufarji so v teku porivali vozničke z rudo

POLENTA JE!

Rudarji so med vojno pogosto malicali polento. Nekega dne so v času malice sedeli na klopici in vpili: »Palinta je, palinta je!« ravno takrat, ko je mimo pritekel na novo zaposleni laufar. Ta je v prepričanju, da rudarji s polento zmerjajo njega, odgovoril: »Pačakte, pačakte par dni, sm now, se bam že naučiw, de bam bel naglu šaw.«

Palinta: idrijski narečni izraz za polento

Laufar: tekač, rudar, ki v teku poriva vozjčke z rudo

NAMEST ZA DLESNI JE ŠLU ZA ZABI

Posledice zastrupitve z živim srebrom so občutili predvsem tisti rudarji, ki so delali na izrazito srebrnih območjih. Prej kot v enem tednu so se pojavili značilni simptomi – utrujenost, žeja, nespečnost, tresavica in »sladka usta«. Take rudarje so najprej premestili na manj srebrna območja, dokler se simptomi niso unesli, kasneje pa so rudarjem, zaposlenim na srebrnem in v topilnici, začeli deliti špeh, ki je nase vezal živo srebro in omilil simptome. Rudarji naj bi ta špeh zatakneli nad dlesni in ga žvečili med delom, a ga je večina raje odnesla domov, kjer so z njim zabelili polento ali pa so žene spekle ocvirkovco. »Ta towsta pušta sm prnisu,« so knapi dejali svojim ženam.

Na srebrnem: območja z visoko vsebnostjo samorodnega živega srebra

Špeh: mast

Ocvirkavca: pogača z ocvirkovim nadevom

LJUDJE IN KNAPI

Rudarji so pogosto hodili pit k Didiču v Kanun. Nekega dne sta se tam srečala dva znanca. Eden se je ravno namenil v gostilno, drugi pa je odhajal.

Pa je prišlek vprašal odhajajočega: »A je nutr kej ldi?« »Neč,« je odgovoril, »le niki knapaw je!«

Pri Didiču: nekdANJI idrijski hotel

Kanun: rudarski bar v kletnih prostorih bivšega hotela pri Didiču

Knap: idrijski narečni izraz za rudarja

KDO JE COPATA?

Rudarji so svojo moškost izkazovali na različne načine. Nikakor se na primer ni smelo vedeti, da kdo doma kakorkoli pomaga ženi, četudi so pomagali vsi. Nekega petka sta se po koncu šihta pogovarjala dva rudarja. Pa pravi eden izmed njiju: »Krucefiks, jutur je sabuta, bam spet ribaw!« V tistem trenutku se je zavedel svojega priznanja, obmolnil in osramočeno pogledal tovariša.

Ta je razočarano pripomnil: »A, ti tud!«

Knapi in knapowšna: Povej mi eno po rudarsko

Izvedba: Idrija 2020, Center za idrijsko dediščino, Rudnik živega srebra Idrija

Besedila: Katja Miklavčič, Dreje Kokošar, Matevž Straus, Marko Serafimovič

Intervjuji z rudarji: Matevž Straus, Urban Šlabnik, Martina Peljhan

Ilustracije: Jana Kogjan

Projekt »Povej mi eno po rudarsko« oživlja živo dediščino rudarjenja v Idriji – s pripovedovanjem, zapisom in spletno predstavitevijo zgodb in spominov rudarjev in drugih rudniških delavcev želimo ohraniti tiste elemente bogate idrijske dediščine živega srebra, ki počasi, a vztrajno izginjajo v pozabo.

Kdo je ona?

Nekaj je moč pojasniti z negacijo. Tako, da povemo, kaj Nekaj ni. Še več, ta lastna negacija Nečesa, ta njegov anti-pod, Nekaj pogosto določa ekvivalentno z intenziteto svoje raznolikosti od tega istega Nečesa. Antipod je platforma, na podlagi katere Nekaj zasije v vseh svojih dimenzijah. Tako kot na povsem banalni ravni sončno vreme definiramo v relaciji do oblačnega, lahko zarišemo tudi preteklo podobo Idriječanke v odnosu do splošnsprejete družbeno skonstruirane (zgodovinske) vloge ženske.

Besedilo: Katja Miklavčič

A preden se posvetimo idrijski ženski, če želite knapovi ženi, skočimo za hip v Anglijo. H gospodinji, kot jo je v kontekst zgodovinskega časa in prostora umestila Ann Oakley. Ključna predpostavka Oakleyjeve je ta, da sta se vlogi spolov na novo definirali v dobi industrializacije. Ta je s svojim pričetkom sredi 18. stoletja družini odvzela primarno proizvodno funkcijo in postopoma ženske izrinila iz novega, tovarniškega procesa dela. Moški je tako prevzel vlogo tistega, ki družino preživlja, ženski pa je bila dodeljena vloga vzgoje otrok. Povedano drugače, ženski polje javne sfere spolzi iz rok kot pesek med prsti, potisnjena je v objem domačnosti in zasebnosti. V času, ko se ne poseveča gospodinjenju, ji preostane zgolj to, da sloni na oknu ob pogledu na ograjo, ki posest njene družine ločuje od sosedove.

Oakleyjeva kot primer spolne diferenciacije, ki strukturira zasebno sfero, navaja model Ash-tona, opisan v delu Premog je naše življenje. Oakleyjeva povzema, da je v Ashtonu moški zaposlen v rudniku, ženska pa dela doma. Nadalje piše, da je ženska tista, ki poskrbi, da je dom zavetje moškemu po delu. Od nje se pričakuje, da je bivališče urejeno, da je kosilo nared in da je pripravljena ustreči vsaki njegovi želji. Prav tako je ona tista, ki razporeja z denarjem, ki ga zasluži mož, ta pa jo stalno opominja, da opravlja težko delo.

Ponižna, nerazsodna, čustvena

Iz Anglije nazaj v Slovenijo in slovenski tisk devetnajstega stoletja, v čas, ko je industrializacija dosegla tudi našo deželo. Slično s situacijo v Angliji so se tudi na slovenskem izoblikovali prenekateri mehanizmi, ki so utrjevali moško dominacijo. Maca Jogan v svojem delu Seksizem v vsakdanjem življenju zapiše, da je tisk 19. stoletja kot tipične ženske lastnosti poudarjal »ponižnost, potrpežljivost, umerjenost, nerazsodnost, čustvenost, rahločutnost, milobo«. Jasno je tudi razlikovanje med javnim in zasebnim, kjer je javno, kot smo že omenili, ženski nedostopno. Javna sfera je torej nadre-

jena zasebni, tu sta svoboda in samostojnost po zgledu svete družine zagotovljeni samo moškim.

Iz prostrane Slovenije pa končno v Idrijo. Ker namen članka ni primerjanje neprimerljivega, pač pa svojeglavo iskanje višje resnice iz perspektive manj konvencionalnih zornih kotov, naj kar takoj opozorimo, da idrijske ženske ne bomo umeščali v model, ki ga opiše Oakleyjeva. Zato, ker idrijska ženska izven doma, torej v rudniku, ki je bil v svoji petstoletni zgodovini edini množični zaposlovalec v mestu, ni delala. Torej, ker se idrijska ženska ni imela priložnosti zares zaposliti in ker se zaradi specifičnosti monopola rudnika industrializacija Idrije praktično ni dotaknila, o domestifikaciji idrijske ženske, o njenem premiku iz javne v izključno zasebno sfero, sploh ne moremo govoriti. In morda gre ravno pri umanjkanju procesa domestifikacije za platformo, botro vsem karakteristikam idrijske ženske, ki so se izoblikovale v odnosih polj javnega in zasebnega v mestu in jih bomo navajali v nadaljevanju.

Smiselno je, da se torej za začetek posvetimo vprašanju, kje se v mestu konča zasebno in prične javno. Kje se konča javno in prične zasebno, če vam je ljubše. V kolikor se spomnimo na skupinsko klekljanje na ulici, ki je bilo po pričevanju naših babic in dedkov stalnica na meniju mestnega dogajanja, hitro ugotovimo, da se knapova žena za razliko od ashtonske gospodinje ne dokazuje samo z gospodinjenjem, marveč drži v rokah tudi vajeti socialne plati in komunikacije družine, ki se je navadno odvijala prav med klekljanjem na ulici. Sodeč po spominih vdov knapov so ženske med klekljanjem govorile o vzgoji otrok, so pa tudi opravljale. V rokah so imele svojevrstno moč, moč besed, ki jo ženskam pripisuje tudi Jogan.

Čipka na čipko na čipko na čipko ...

Klekljanje na ulici je torej idrijski ženski predstavljalo legitimen umik (v dejanski funkciji premika) iz zasebne v javno sfero, kjer se

je preko opravljanja vršil nadzor skupnosti. Ker so vse vedele vse, so vsi vedeli vse. Niso klekljale samo čipk, marveč so vzporedno tkale tudi socialni zemljevid ulice, soseske, mesta, okolice. Ali prej omenjeni ponižnost in umirjenost sodita k pravkar zapisanemu? Kdo bi vedel ...

Nadalje je tako kot ashtonska tudi idrijska ženska pogosto razporejala z družinskim denarjem ali pa o njegovi porabi vsaj soodločala. Posredni dokaz za to najdemo v tej kratki šaljivi anekdoti:

Dve knapovski ženski se pogovarjata. »Onega v jami je ubilo. A veš, koliko je dobila po njem!«
»Verjamem. Saj mojega ni pa nikoli zraven, kjer se denar deli.«¹

V kolikor na klekljanje torej ne pogledamo zgolj z vidika ponujene možnosti za klepet na ulici (za katerega smo ugotovili, da nikakor ni bil »samo« klepet), marveč tudi z vidika dodatnega zaslužka, lahko to aktivnost predstavimo v smislu dvojnega vsaj delnega nadzora. A o tem nadzoru, ki bi mu najverjetneje brez težav dodali pridevnik panoptičen, morda celo orwellovski, nekoliko več pozneje.

Ona je ženska, ona je š.....

Že v ashtonskem modelu je nakazano, da je vloga ženske nasprotna moševi. Zasebna sfera, ki jo koordinira ženska, je delovala kot dopolnjevalna javni sferi v domeni moških. Podobno kot ashtonska je tudi idrijska ženska opravljala kompenzacijsko funkcijo. Po pripovedovanju vdov knapov so se vedno poskrbele za svoje može, ko so se vrnili z dela. Njihova primarna skrb je bila torej toplina doma, knapova žena je po anekdoti nesrečnemu možu celo priskrbela vino, konzumacije katerega knapovske žene navadno niso podpirale, kar je očitno tudi iz drugega zapisa.

Janki Polžev, tudi Kardelj imenovan, je imel črn dan. Ves zbit in nesrečen je pritaval s šihata

domov, tiho je sedel v kot in zgolj molčal. Ženi se je tak kot je bil le zasmilil in naročila je pobu: »Pejt fotru pa pau litra ipauca.« Bajse so se možakarju v lepem razjasnila obzorja in s svojim baritonom je povedal: »Trkaj na blaga srca in nebeška vrata se ti bodo odprla.«²

V Idriji je bilo 36 gostiln. Zdaj si pa zamislite, koliko se ga je pilo. Možakar je bil že skoraj kronik. Žena mu je rekla: »Če ne boš nehal piti, bova midva morala nekaj ukreniti!« Je rekel: »Žena, danes bom prišel čisto trezen.« In res. Ko je hodil mimo gostiln, je bil čisto moker od napora. Že gor je hodil, mimo Nebes, pa je le še komaj zdržal. Ko je prišel pred hišo, si je oddahnil in si rekel: »Polde, zdržal si! Tokrat si ga zaslužil dva deci. Hajd nazaj!«³

Iz obeh zapisov je očitno, da sta soprogi knapov skrbeli za njuna stanja, dejanja in delovanja ter da sta ubirali pot za uravnavanje njihovih težav. S skrbnostjo sta kompenzirali, dopolnjevali, popravljali, iskali točko ravnotežja moža, ki mu je zagotavljala udobje na presečišču javne in zasebne sfere. V prvem zapisu v šaljivem stavku knap celo uporabi besedo blaga srca, ki potrjuje prej omenjeno domnevno tipično žensko karakteristiko. A na (ne)zavedni ravni je idrijska ženska dodeljeno družbeno vlogo obrnila sebi v prid.

In tako zamajala dominacijo knapa, moškega. Če smo predhodno tezo o moški dominaciji rušili zgolj posredno, preko omembe dvojnega nadzora in tako potihno, da besedne zveze moška dominacija v kontekstu Idrije niti zapisali nismo, ta dva zapisa njene temelje zamajeta v celoti. Brez nežnosti in usmiljenja. Dejstvo je, da ženi knapoma nista podrejeni v klasičnem smislu pomena besede, prav nasprotno. Mož prve je navdušen nad dejstvom, da bo domov dobil vino na željo svoje soproge. Zadovoljen je, saj se mu je pripetilo nekaj povsem neobičajnega, na prvi pogled povsem skreganega z zdravorazumsko logiko. Nebeška vrata, ki jih lahko interpretiramo tudi kot vrata gostišča Nebesa, se mu bodo namreč tokrat izjemoma odprla, ne da bi stopil iz zasebne sfere. A v kolikor pogledamo preko tančice empatične skrbi, ne uideemo preračunljivosti njenega akta. V kolikor je presodila, da nesreče moža ne bo pregnalo nič drugega kot alkohol, je z njenega

gledišča zagotovo ugodneje, če mož pije doma. Kjer ga lahko, ponovno, nadzoruje. Kjer ji z vinjenim besedičenjem ne povzroča pravlavic in kjer ne more neomejeno zapravljati.

Knap iz drugega zapisa se na pobudo žene celo odloči priti domov trezen. Velika verjetnost je, da se je zbal ženinega svarila, da bosta v primeru nadaljevanja alkoholizma nekaj ukrenila skupaj. V kolikor to prevedemo v jezik knapa, midva zagotovo pomeni težave. Pomeni ženino vtikanje v njegovo odvisnost, ki v javni sferi služi kot sredstvo za dokazovanje njegove moškosti.

V kolikor naš argument stopnjujemo, lahko zapišemo, da se je avtoriteta domnevno nerazsodne (idrijske) ženske vzpostavila ob brzdanju knapove nezmernosti, samostalnika, ki se v rudniških aktih uporablja predvsem za opis njegovega odnosa do alkohola. V kolikor prej omenjeno stereotipno lastnost ženske, nerazsodnost, opredelimo kot negacijo razsodnosti, je ženska veljala za nezmožno razumnega razmišljanja in premišljenega delovanja. In če nezmernost opredelimo kot nasprotno zmernosti, potem se nezmerna oseba ne zmore držati prave mere in pretirava. In kdor pretirava, četudi zgolj na določenem področju, (tam) ni zmožen razumnega in premišljenega delovanja. Knap se z nezmernostjo torej približuje domnevni ženski nerazsodnosti. Moški pa se po Freudu boji okužbe z ženskostjo, saj bi se v tem primeru pred drugimi izkazal za nespodobnega.

Zdaj vemo, kdo je čipka?

Četudi svojeglavo in morda za bolj izbrane okuse prenačljeno, celo površno, smo dokazali, da idrijska ženska ne skrbi samo za reprodukcijo vlog knapa in klekljarice, marveč ima preko različnih, že omenjenih vzvodov, moč posegati vsaj posredno, če ne že neposredno v polje javne sfere, za katero je veljalo, da je povsem v moški domeni. S posrednim poseganjem v javno sfero ne priznava družbene nemoci, ki je sicer pripisana njeni družbeni vlogi. V kolikor pogledamo na realnost s kančkom dramatičnosti, morda lahko celo zapišemo, da si je idrijska ženska do določene mere predredila lastnega moža, knapa. Prefinjeno,

potihno, ljubko. Tudi tako, da ga med drugim z opravljanjem gospodinjskih opravil pripravi do aktivnega delovanja v zasebni sferi, ki je v njeni domeni. Seveda se o tem ni govorilo. Šlo je za skrivnost. Priznanja, kot je sledeče, je najti skoraj tako težko kot iglo v senu:

Rudarji so svojo moškost izkazovali na različne načine. Nikakor se na primer ni smelo vedeti, da kdo doma kakorkoli pomaga ženi, četudi so pomagali vsi.

Nekega petka sta se po koncu šihta pogovarjala dva rudarja. Pa prvi eden izmed njiju: »Krucefiks, jutri je sabuta, bam spet ribaw!« V tistem trenutku se je zavedel svojega priznanja, obmolknil in osramočeno pogledal tovariša. Ta je razočarano pripomnil: »A, ti tud!«⁴

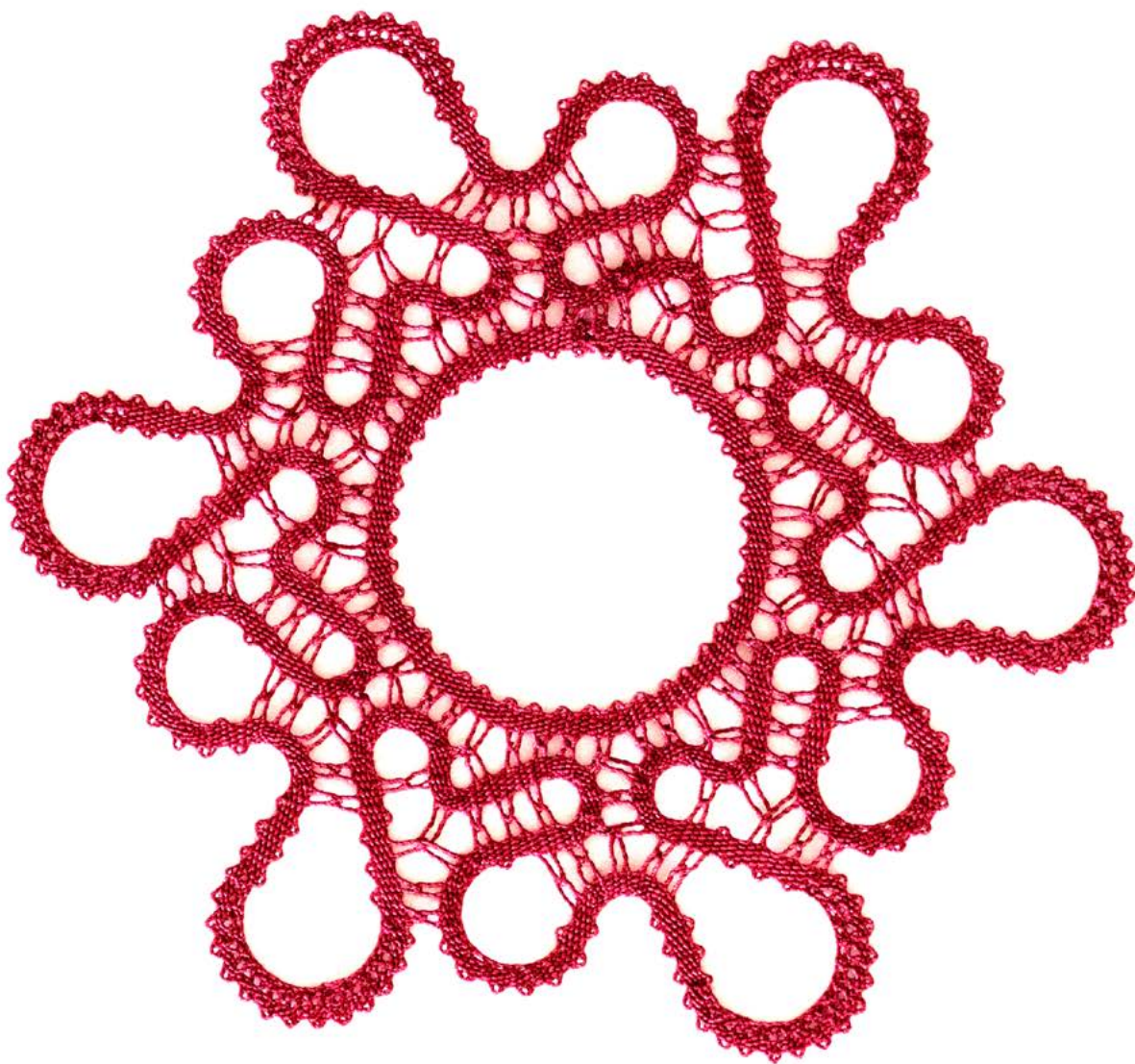
V začetnih odstavkih je bilo zapisano, da se ključ o vlogi idrijske ženske skriva v razkrinkanju odnosa javne in zasebne sfere v Idriji. In ker smo omenili tako posege Idrijčanke v polje javnega in zaznali zamajanje avtoritete knapa v polju zasebnega, lahko zapišemo, da idrijska ženska skupaj z moškim ustvarja mesto. Verjetno je bilo to vedenje vedno prisotno, a gotovo nikoli artikulirano, kaj šele analizirano. Zato tudi zapisov o javnih priznanjih, kot je sledeči, ni veliko.

So bili knapi zbrani v Šelšvi, v Antonijevem rovu. Obergutman je stanoval v zgornjih prostorih. Zjutraj je imel berilo za gornjo jamo. Knapi so bili zbrani, čebljali so kot kakšne babe. Obergutman je opravljal berilo, seveda se ga ni nič razumelo. Je vzrojil, udaril po mizi in rekel: »Tih, tukaj govorim jaz!«

Nastane tišine v tisti mali dvoranici, oglasi se eden od zadaj: »Na vrh pa Katra!«⁵

Idrijska ženska v vzorce čipke zavija rudo. S prekrivanjem prikriva njeno surovo formo, ji daje toplino, vsebino. S tem jo nadzoruje. Zavedno ali nezavedno. Bolj ali manj očitno.

¹Povzeto po zapiskih Rafaela Trpina (po pripovedovanju Marjana Bončine) ²Povzeto po zapiskih Rafaela Trpina. ³Povzeto po: Kleindienst, L. et al. 1995. *Bam knapa vzela, bam zmeraj vesela: idrijske anekdote in smešnice*. Ljubljana: Kmečki glas. ⁴Povzeto po: Straus, M. (ur.) 2014. *Knapi in knapovšna: Povej mi eno po rudarsko*. Dostopno na: <http://www.antonijevrov.si/rudarska/index.html> (4. april 2015). ⁵Povzeto po: Kleindienst, L. et al. 1995. *Bam knapa vzela, bam zmeraj vesela: idrijske anekdote in smešnice*. Ljubljana: Kmečki glas.

THE IDRIA LACE

300 let tradicije, 1 leto ustvarjalnosti.

Inovativni izdelki iz idrijske čipke po avtorskih vzorcih mladih oblikovalk.

Klekljano v Idriji.

www.theidrialace.com

»Revija TBI je primer odlične prakse, kakšne naj bi bile urbane, mestne revije. Spodbudno je, da to profesionalcem in političnim veljakom lahko pokažejo mladi.«

- Strokovna žirija Nagrad POMP, nagrad za vsebinski marketing

Nagrada za
posebne
dosežke na
področju
vsebinskega
marketinga

**POMP
FORUM
2015**